

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З УПРАВЛІННЯ
АГРОТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ**

Київ 2014

УДК 379.852:63(477)

Методичні рекомендації з управління агротуристичною діяльністю / За ред. В.М. Ісаєнка. – К., 2014. – 71 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено перспективність та пріоритетність розвитку агротуристичної діяльності в контексті збалансованого розвитку сільських територій. Доведено важливість здійснення комплексної агроекологічної оцінки селітебних територій з розвитком аграрного й сільського туризму. Запропоновано методику проведення екологічної паспортизації і категоризації туристичних територій та агросадиб.

Рекомендовано для обласних і районних адміністрацій, сільських і селищних рад, керівників, фахівців, науковців, власників особистих селянських господарств і агросадиб.

Методичні рекомендації розробили:

від Інституту агроекології і природокористування НААН –

К.О. Бабікова, Н.В.Палапа

від Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова – В.М. Ісаєнко, К.Д. Ніколаєв

Рецензенти:

доктор біологічних наук,
член-кореспондент НААН України

О.І. Бондар

доктор біологічних наук,
зав. лабораторією біоконтролю агроecosистем
Інституту агроекології і природокористування НААН

А.І. Парфенюк

Відповідальна за випуск: Бабікова К.О.

Розглянуто і рекомендовано до друку та впровадження рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова від 24.10.2013 (протокол №3).

Розглянуто і рекомендовано до друку та впровадження рішенням Вченої ради Інституту агроекології і природокористування НААН від 22.10.2013 р. (протокол № 7).

ЗМІСТ

Вступ	4
1 Розвиток агротуристичної діяльності на сільських селітебних територіях України	6
1.1 Аналіз причин занепаду сільських регіонів України	6
1.2 Сутність та передумови розвитку агротуризму	12
1.3 Нормативно-правове регулювання сільськогосподарської та агротуристичної діяльності в Україні	17
2 Екологічний аудит сільських селітебних територій	22
3 Агроекологічна оцінка селітебних територій як складова управління агротуристичною діяльністю	27
4 Методика екологічної паспортизації і категоризації агросадиб як складова збалансованого розвитку сільських регіонів	37
4.1 Екологічна паспортизація туристичних територій та об'єктів розвитку агротуризму	37
4.2 Основні принципи екологічної категоризації	44
Висновки	52
Список використаних джерел	54
Додаток 1	58
Додаток 2	65

ВСТУП

Нині все більшого значення набувають проблеми збалансованого розвитку сільських територій, функціонування яких визначає характер розвитку всього агропромислового комплексу країни і є гарантом її продовольчої безпеки. Нажаль нерівномірний розвиток агросфери та зростання техногенного навантаження на агроєкосистеми віддзеркалює низьким рівнем життя, деградацією і вимиранням сіл, міграцією сільського населення, нерозвиненістю соціально-культурної і виробничої інфраструктур тощо.

Враховуючи досить складну ситуацію, яка склалась в сільських регіонах нашої держави, постала необхідність пошуку нових, альтернативних механізмів управління й шляхів їх розвитку на засадах сталості.

Діяльність виключно сільськогосподарського спрямування вже не в змозі у повній мірі задовольнити потреби селян, забезпечити їм належний рівень та якість життя. Саме тому в сільських регіонах особливе місце посідає несільськогосподарська діяльність, однією з яких і є агротуристична.

Селянин, займаючись звичною для нього справою і паралельно розвиваючи агротуризм, зможе:

- розширити коло своєї діяльності, забезпечуючи прийом й розміщення туристів;
- реалізовувати на місці власноруч вирощену сільськогосподарську продукцію;
- вдосконалювати структуру посівів (з урахуванням потреб і чисельності відвідувачів);
- розширити асортимент овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо.

Активізація агротуристичної діяльності спонукатиме до покращення благоустрою не лише агросадиб та присадибних територій особистих селянських господарств, але й вулиць і сіл в цілому, підвищення культурно-

освітнього рівня місцевого населення, розвитку інфраструктури (транспорт, дороги, освітлення, каналізування тощо) й супутніх послуг.

Ключовою ланкою на шляху до збалансованого розвитку сільських територій виступає саме екологічна спрямованість агротуристичної діяльності.

Тому надзвичайно важливим й перспективним є розробка і впровадження на місцевому, регіональному та державному рівнях науково-обґрунтованих, методичних підходів з управління розвитком агротуризму за рахунок здійснення екологічного аудиту, моніторингу, агроекологічної оцінки селітебних територій, їх паспортизації та категоризації. Це в свою чергу дозволить виявити і проаналізувати існуючі екологічні проблеми, розробити відповідні рекомендації щодо раціонального природокористування, ведення сільськогосподарської діяльності, охорони довкілля.

Розроблені колективом авторів методичні рекомендації в першу чергу спрямовані на реалізацію управлінських підходів з розвитку агротуризму в усіх регіонах України, оптимізацію структури сучасних агроландшафтів, покращення соціально-економічної ситуації в сільських регіонах, раціональне природокористування, охорону і збереження ґрунтів, поліпшення екологічної ситуації.

1. Розвиток агротуристичної діяльності на сільських селітебних територіях України

1.1. Аналіз причин занепаду сільських регіонів України

Проведені експериментальні дослідження (на базі Інституту агроекології і природокористування НААН України) та узагальнення офіційних статистичних й фондових матеріалів різних міністерств і відомств дозволяють зробити висновок, що економічна розбалансованість, яка виникла в усіх галузях економічної діяльності держави внаслідок реформ, проведених у 90-х роках минулого століття, спричинила погіршення не тільки екологічного стану сільських селітебних територій, але й соціальний занепад села в цілому. Соціально-культурне будівництво практично згорнуто. За останні 20 років введення в експлуатацію лікарняних закладів зменшилось майже в 15 разів, потужність амбулаторно-клінічних закладів – у 19, а навчальних – удесятеро. Все це спричинило високий рівень міграції населення у великі міста, погіршення матеріального становища селян.

Відбувся перерозподіл поголів'я худоби та птиці на користь індивідуальних господарств, у результаті чого зросло антропогенне навантаження на присадибні земельні ділянки, а поряд з цим поглибився незадовільний стан соціального розвитку сільських територій, для яких нині характерні бідність, безробіття, відтік трудових ресурсів у міста, занепад соціальної інфраструктури та “вимирання” населених пунктів [1,2].

Поголів'я худоби та птиці з великих сільськогосподарських підприємств (колгоспів і радгоспів) перемістилося на невеликі за площею господарства населення (табл. 1), в яких станом на 01.01.2012 р. знаходиться майже 78% корів, 55% - свиней, 83% - овець і кіз, 90% - коней, 99% - кролів, 46% - птиці та 97% бджолосімей. Виробництво основної сільськогосподарської продукції як рослинного, так і тваринного походження теж припадає на особисті господарства населення й присадибні земельні

ділянки, котрі нині виробляють 85-98% плодоовочевої продукції та картоплі, 43% яєць, 49 – м'яса, 79 – вовни та 82% молока, і потерпають від значного антропогенного навантаження.

Висока щільність свійських тварин і птиці у невеликих за площею особистих господарствах населення призводить до порушення технологій їх утримання, зберігання гною, технологій вирощування сільськогосподарських культур, що в свою чергу стає на заваді можливості отримання продукції, яка б відповідала національним і міжнародним стандартам якості. Відсутність належного контролю за екологічним станом довкілля та якістю сільськогосподарської продукції посилює негативний вплив на стан здоров'я населення, що є однією із головних умов соціального благополуччя, успішного економічного зростання, збільшення тривалості активного життя, поліпшення демографічної ситуації.

Таблиця 1

Поголів'я худоби та птиці за категоріями господарств,
% до загальної чисельності

Поголів'я	Роки				
	1990	1995	2000	2005	2012
Сільськогосподарські підприємства					
Велика рогата худоба	85,6	78,0	53,5	38,3	34,0
у т. ч. корови	73,9	61,0	37,3	23,8	22,4
Свині	72,4	54,4	31,6	36,9	45,5
Вівці та кози	85,1	59,1	22,0	16,6	17,2
Коні	94,9	68,4	35,6	17,7	10,0
Кролі	2,3	0,9	0,5	0,7	1,4
Птиця	54,0	36,1	20,5	41,1	54,2
Бджоли	28,1	16,1	11,7	5,5	3,3
Господарства населення					
Велика рогата худоба	14,4	22,0	46,5	61,7	66,0
у т. ч. корови	26,1	39,0	62,7	76,2	77,6
Свині	27,6	45,6	68,4	63,1	54,5
Вівці та кози	14,9	40,9	78,0	83,4	82,8
Коні	5,1	31,6	64,4	82,3	90,0
Кролі	97,7	99,1	99,5	99,3	98,6
Птиця	46,0	63,9	79,5	58,9	45,8
Бджоли	71,9	83,9	88,3	94,5	96,7

Починаючи з 1990-х років минулого століття в Україні відбувається руйнація соціальної інфраструктури села, що пов'язано з економічною кризою та є наслідком проведеної аграрної реформи, яка виражається безсистемним, не комплексним розв'язанням завдань сільськогосподарського виробництва в Україні.

У цілому ж соціально-культурне будівництво на селі практично згорнуте. Якщо в 1990 р. у сільській місцевості було введено в експлуатацію лікарняних закладів на 781 ліжко, то через 18 років – лише на 48; потужність амбулаторно-поліклінічних закладів зменшилась відповідно з 6376 до 212 (відвідувань за зміну); загальноосвітніх навчальних закладів – на 60,8 тис. учнівських місць у 1990 р. і 5,2 тис. – у 2009 р (табл. 2) [1-3].

Таблиця 2

Введення в експлуатацію об'єктів соціальної сфери на селі

Рік	Житлові будинки, тис.м ²	Дитячі дошкільні заклади, тис.місць	Загальноосвітні навчальні заклади, тис. місць	Лікарняні заклади, ліжок	Амбулаторно-поліклінічні заклади, відвідувань за зміну	Будинки культури, клуби, тис. місць
1990	3423	19,7	60,8	781	6376	32,1
1995	2207	3,1	17,7	291	1960	4,0
2000	1229	0,2	8,6	65	800	1,0
2005	1728	0,4	5,2	21	317	0,4
2007	2507	0,01	4,9	50	277	0,9
2008	2856	0,7	5,2	48	212	0,7
Зміни (+,-) 2009 до 1990	-567	-19,0	-55,6	-733	-6164	-31,4

Соціальна сфера села залишається слаборозвиненою, адже практично не відбувається розширення інфраструктурного потенціалу, відновлення зруйнованої частини і, як наслідок, погіршення демографічної ситуації (табл. 3).

Результати проведених досліджень показали, що починаючи з 1913 р., коли вперше в Україні було проведено перепис населення, загальна кількість наявного населення становила 35,2 млн. осіб, з яких у містах проживало 19,3% , у сільській місцевості – 80,7. Зростання чисельності населення України відбувалося до 90-х рр. минулого століття і досягло максимуму 1993 р. – 52,2 млн. осіб, після чого його кількість кожного року зменшується.

Станом на 01.01.2012 р. загальна кількість наявного населення в Україні становила вже тільки 46 млн. осіб, з яких 68,6% – мешканці міст, 31,4% – сільські мешканці.

Це говорить про необхідність стабілізації ситуації, пошуку механізмів стимулювання й залучення селян до сільськогосподарської і несільськогосподарської діяльності.

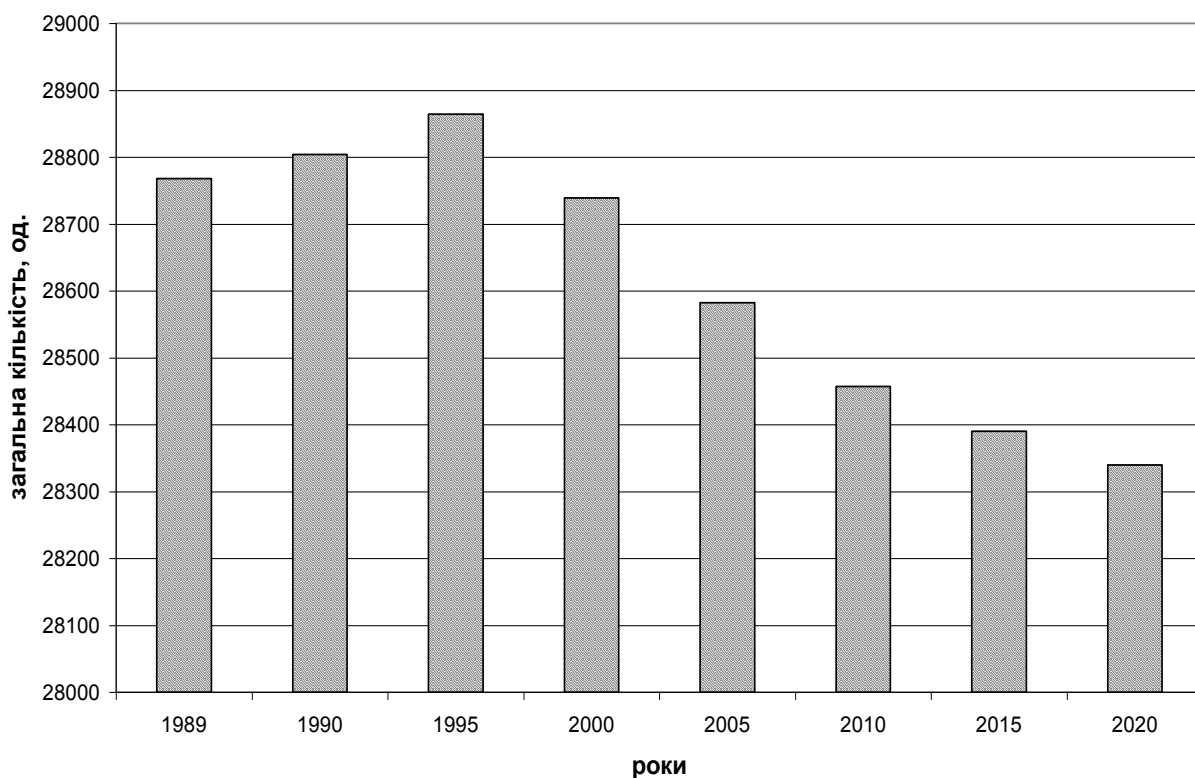
Таблиця 3

Динаміка кількості наявного населення України

Роки	Кількість населення, млн.			До загальної кількості населення, %	
	усього	у тому числі		міське	сільське
		міське	сільське		
1913	35,2	6,8	28,4	19,3	80,7
1939	40,5	13,6	26,9	33,6	66,4
1959	41,9	19,2	22,7	45,8	54,2
1979	49,8	30,5	19,3	61,3	38,7
1981	50,1	31,3	18,8	62,5	37,5
1986	51,0	33,3	17,7	65,3	34,7
1989	51,7	34,6	17,1	66,9	33,1
1990	51,8	34,9	16,9	67,4	32,6
1993	52,2	35,4	16,8	67,8	32,2
1995	51,7	35,1	16,6	67,9	32,1
2000	49,4	33,3	16,1	67,4	32,6
2005	47,3	32,0	15,3	67,7	32,3
2010	46,0	31,5	14,5	68,6	31,4

Враховуючи те, що кількість сільського населення з кожним роком зменшується, закономірно зменшується і кількість сільських населених пунктів, на які, окрім зменшення кількості населення, впливають процеси міграції та соціальний благоустрій сільських поселень.

У поєднанні зі шкідливою теорією так званих безперспективних сіл це зумовило настільки швидкий розвиток процесів депопуляції, що тисячі сільських поселень вже не існують, а велика їх кількість дуже близька до цього. Це ставить під загрозу власне існування українського села (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості сільських населених пунктів України упродовж 1989-2020 рр.

За відсутності належних умов проживання в Україні посилилися демографічні проблеми. Саме занепад соціальної сфери села та відсутність робочих місць найбільш глибоко посилюють демографічну ситуацію в сільських населених пунктах, яка в багатьох регіонах нашої держави вже давно переросла в демографічну кризу і деградацію сільських територій.

Наступний чинник, який обумовлює загострення демографічної ситуації на сільських територіях України є вкрай низький рівень життя населення.

За 1990 - 1999 роки валовий внутрішній продукт скоротився майже на 60 відсотків, обсяги виробництва промислової продукції - на 48,9, сільського господарства - на 51,5 відсотка.

Реальна заробітна плата зменшилась у 3,8, а реальна пенсія - в 4 рази. Зберігається тенденція подальшого розшарування населення за рівнем доходів і збільшення масштабів бідності.

Істотно змінилися величина та структура доходів і витрат населення. У структурі грошових доходів питома вага заробітної плати зменшилась.

Основні доходи сім'ї отримують із традиційних джерел, зокрема це заробітна плата, яка становить 40,1 відсотка сукупного і 56,9 відсотка грошового доходу, та надходження від особистого підсобного господарства (20,2 відсотка сукупного доходу). Вагомою є частка пенсій (12,8 відсотка сукупного та 18,2 відсотка грошового доходу). Проте цього недостатньо.

Не втратила гостроти проблема безробіття, яка є одним із головних факторів поширення бідності. Особливо це стосується сімейного безробіття (коли безробітними є декілька членів сім'ї).

На даному етапі розвитку українського суспільства є всі підстави стверджувати: якби не було українського села, зникла б, напевно, українська мова, культура українського народу та мабуть і наша державність. Адже саме в українських селах формується сільський побут, спосіб сільського життя, притаманні віковичним традиціям українського народу духовність, культура, звичаї, плекання української землі та турбота про неї, бережливе ставлення до природи, до всього живого, які передаються з покоління в покоління протягом багатьох століть.

Українське село повинно розвиватися збалансовано і базуватись на трьох основних складових – соціальній, економічній та екологічній. Соціальна і екологічна складова в певній мірі може бути вирішальною, адже саме вона відображає добробут, гідний рівень життя і здоров'я, забезпечення медичними закладами, закладами дошкільного та шкільного виховання дітей, підвищення культурно-побутових умов проживання і нарешті самодостатність селянства, а знаряддям досягнення всього цього має виступати економічний розвиток.

Проте, незважаючи на всі проблеми й негаразди, сільські мешканці у змозі самотійно забезпечити гідний матеріальний добробут своїм сім'ям. Це можливо за рахунок розвитку різних видів туристичного відпочинку на базі своєї садиби. До одних із найбільш перспективних та значимих напрямів відродження українського села й сільського господарства належить агротуризм.

1.2. Сутність та передумови розвитку агротуризму

З кожним роком все більше туристів прагнуть відпочити поза межами урбанізованого середовища, в тиші та спокої, насолодитись природою, багатством й самобутністю традицій різних регіонів, освоїти для себе нові ремесла, познайомитись із незвичним для них способом життя.

Все це туристи можуть отримати завдяки сільському та агротуризму, які вже широко розвинені в європейських країнах й, останнім часом, користуються популярністю в нашій державі. Це обумовлено зокрема:

- зростаючим попитом мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у відносно незмінній, привабливій сільській місцевості;
- унікальною історико-етнографічною спадщиною українських сіл;
- різноманітністю природно-туристичних ресурсів;
- наявністю вільного та відносно дешевого сільського житлового фонду;
- незадіяними трудовими ресурсами для обслуговування туристів;
- традиційною гостинністю господарів і доступною (в порівнянні з рекреаційно-освоєними територіями) вартістю відпочинку;
- можливістю надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, кінних прогулянок, риболовлі, мисливства, збирання ягід, грибів тощо.

З метою активізації господарської діяльності в сільських регіонах України найперспективнішим є державна, маркетингова популяризація агротуризму.

Під *агротуризмом* ми розуміємо різновид сільського туризму, який організовується виключно в сільській місцевості, в межах діючого особистого селянського господарства і може виступати у двох формах:

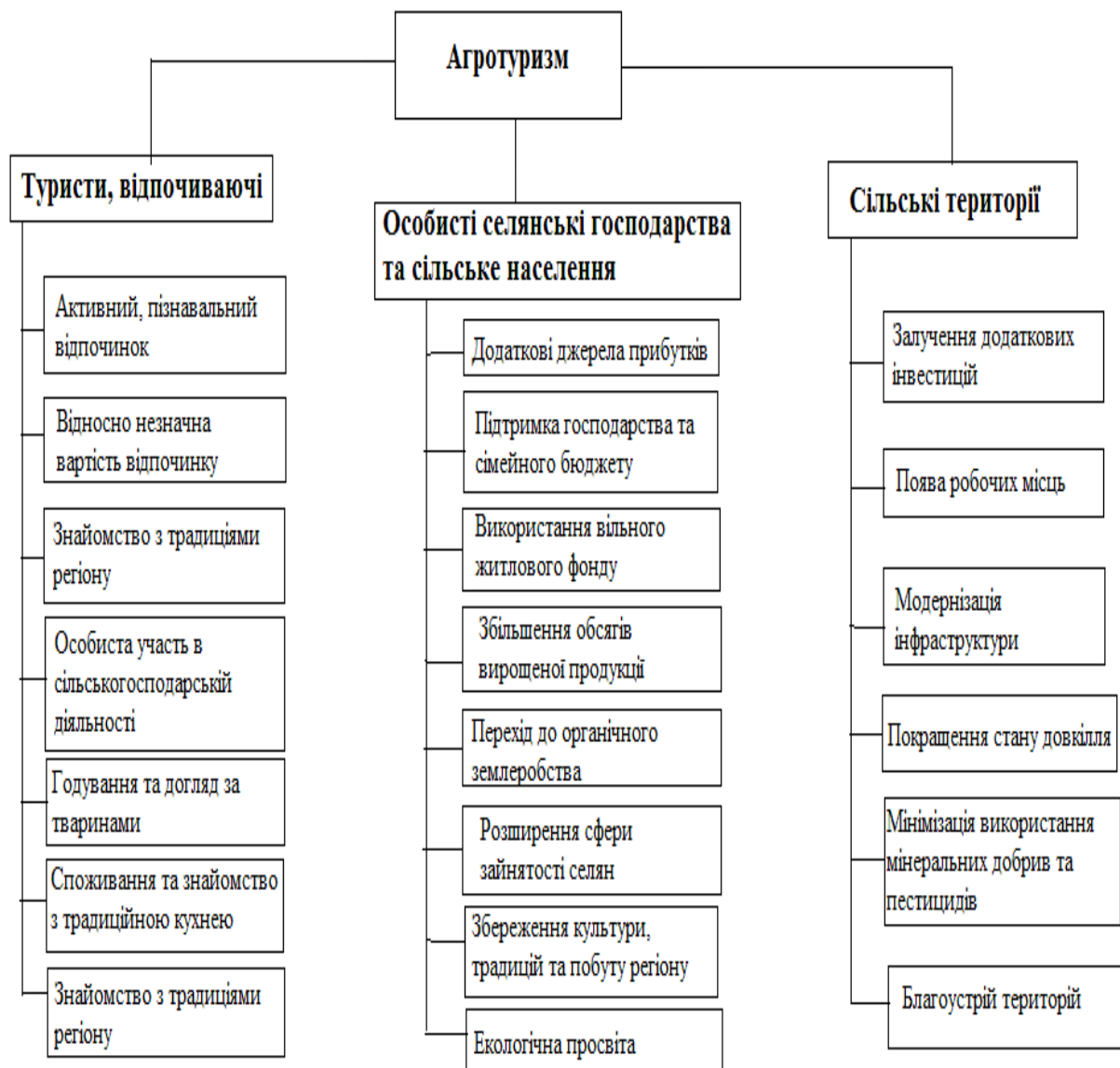
- активній – пішохідні та кінні прогулянки, полювання, риболовля, збір лікарських рослин, грибів, ягід, участь у сільськогосподарських роботах (насадження сільськогосподарських культур, їх обробка, збір урожаю, догляд за тваринами, участь у їх годуванні, випасанні тощо), організація тематичних (фольклорних) вечорів чи фестивалів;

- пасивній - знайомство з побутом, культурою, звичаями як регіону, так і сільської родини, в якій проживає турист, спостереження за роботою селян, споживання страв традиційної кухні тощо [4].

У більшості країн світу агротуризм розглядається як невід’ємна складова частина комплексного соціально-економічного розвитку села і сільського господарства.

Такі позиції є актуальними й для України, де чітко виражені соціально-економічні проблеми села та необхідні реальні зміни, оскільки існуючі структури управління вже не здатні створювати робочі місця, а нової системи, яка могла б забезпечити працевлаштування сільському населенню, досі не створено.

Агротуризм, як найбільш реальний та альтернативний варіант, може сприяти активізації сільськогосподарської діяльності. Його можна віднести до практично еколого-безпечного виду туристичної діяльності. Він дозволяє зберігати й охороняти природну та культурно-історичну спадщину, забезпечувати екологічну просвіту, добробут і здоров’я як сільських жителів, так і самих екскурсантів, мінімізувати використання ресурсів, що не відновлюються, споживати відновлювальні ресурси не швидше, ніж природа здатна їх відновити тощо [5].

Рис. 2 Переваги та значення від розвитку агротуризму

Важливе місце в організації агротуризму посідає інфраструктура, до якої відносяться:

- засоби розміщення туристів (агросадиби, сільські будиночки, господарчі двори або ферми);
- інженерна інфраструктура (освітлення, опалення, телефонізація, мережа Інтернет, дороги, водопостачання, тобто все те, без чого неможливим буде комфортне споживання туристичного продукту);
- виробнича інфраструктура, орієнтована на народні ремесла, виробництво характерних для окремого регіону сувенірів, приготування

традиційних страв, організація для туристів різних видів сільськогосподарської діяльності;

- соціальна інфраструктура (будинки культури, кінотеатри, карнавали, ярмарки, виставки тощо).

Інфраструктура в першу чергу повинна створювати максимально комфортні, екологічно-сприятливі умови для проживання відпочиваючих, а також мінімально впливати на довкілля і не порушувати екологічну стійкість природного середовища.

Зважаючи на уподобання туристів, селянин може організувати:

- відпочинок і проживання в оригінальних чи адаптованих під автентичний стиль будівлях;

- активний туризм (збудувати на своїй території спортивний майданчик, підйомник, розробити маршрути для велотуристів та кінних прогулянок);

- екотуризм (відпочинок в екологічно чистій місцевості, споживання екологічно чистих продуктів, мінеральних вод тощо);

- пізнавальний туризм (вивчення аграрної тематики і народної культури, а також історико-культурних пам'яток, народних ремесел та інше);

- мисливський туризм та риболовлю;

- культурно-історичний (екскурсії, національні обряди, побут) тощо.

Безумовно власники агросадиб для забезпечення високоякісного обслуговування повинні дбати про:

- матеріально-технічне забезпечення створюваного агротуристичного продукту (наприклад розмір та умеблювання кімнат, оснащення побутовою технікою, оснащення санітарного вузла тощо);

- емоційно-абстрактну якість (рівень сервісного обслуговування).

Це пов'язано в першу чергу з тим, що туристи прагнуть насолодитись красою природи, а тому краєвиди села повинні мати привабливий, естетично оформлений вигляд.

Важливе значення відіграє екологічний стан сільської селітебної території. Виходячи з цього, необхідно дотримуватись санітарно-гігієнічних норм та умов проживання; дбати про відсутність сміттєзвалищ в межах сільської місцевості, використовувати (по можливості) енергозберігаючі технології; піклуватись про естетичний вигляд будинків, вулиць, садів; забезпечувати належне озеленення території; оснащувати сільську територію урнами для сміття з попереднім сортуванням тощо [4-5].

Позитивними наслідками від організації агротуризму є:

- гарантія охорони традиційної сільської забудови;
- забезпечення туристам поселення у місцях з відсутністю сучасної, розвиненої готельної інфраструктури, але в комфортних умовах;
- створення додаткових робочих місць сільському населенню й ремісникам;
- відродження етнокультурних традицій регіону;
- стимулювання виготовлення і збуту якісної, екологічно чистої сільськогосподарської продукції;
- поліпшення еколого-економічної якості життя мешканців села;
- збереження та відтворення природних ресурсів і територій, їх дбайливе, збалансоване використання.

Економічної дохідності від організації агротуризму можна досягнути за рахунок:

- надання послуг з прийому та проживання туристів;
- розробки туристичних маршрутів, надання платних екскурсійних послуг;
- облаштування й експлуатації стоянок для туристів / туристичних груп;
- транспортного обслуговування туристів (зустріч на вокзалі, організація екскурсій на транспорті господаря тощо);
- егерської діяльності (полювання, аматорське та спортивне рибальство);

- надання послуг з прокату спортивного туристичного спорядження;
- виробництва та реалізації екологічно чистих продуктів харчування, кулінарних послуг;
- реалізації товарів народних промислів;
- проведення культурно-розважальних заходів з урахуванням історико-етнографічної спадщини (анімації);
- роботи гідів чи екскурсоловів (з числа місцевих жителів, які отримали відповідну освіту).

Однак досягнення бажаних результатів можливе лише за рахунок комплексного підходу до управління розвитком агротуристичної діяльності, в основі якої лежить екологічна складова.

1.3. Нормативно-правове регулювання сільськогосподарської та агротуристичної діяльності в Україні

Однією з головних особливостей туристичної галузі є її багатогранність, різноманітність послуг, тісна взаємодія з різними відомствами, міністерствами, представниками приватного бізнесу тощо. Окрім цього, туристична галузь постійно видозмінюється, з'являються нові види послуг й організації дозвілля. Зважаючи на це, нормативно-правова база в цій сфері є досить обширною. З появою нових видів туризму з'являється необхідність правового регулювання взаємовідносин між суб'єктами туристичної діяльності.

На жаль, сьогодні вітчизняне законодавство оминає поняття «агротуризм», що заважає його подальшому розвитку.

Поняття агротуризму досить часто ототожнюють із сільським туризмом, що викликано нерозумінням їх принципової відмінності і фактом того, що агротуризм виступає лише формою останнього.

Досі не вирішено, до якого виду діяльності й у яких випадках відносити агротуризм – до виду підприємництва, чи до особистого

підсобного господарства, від чого неабияк залежать режим і ефективність функціонування суб'єкта агротуризму, адже система оподаткування в кожному з цих випадків є різною.

Існують незначні зрушення у напрямі створення хоча б якоїсь нормативно-правової бази, які можна помітити лише в рамках розвитку сільського зеленого туризму. У Законі України “Про туризм” сільський зелений туризм визначено основним пріоритетним напрямом державної політики в галузі туризму. Стаття 4 Закону чітко виділяє сільський та екологічний (зелений) туризм у самостійні види. Це положення набуло подальшого розвитку в Указах Президента України № 1356/2000 (20.12.2000 р.) “Про основні засади розвитку соціальної сфери села”, в яких зазначено можливість залучення приватного сектору, особливо у сільській місцевості, до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму); сільський зелений туризм визнано одним із засобів забезпечення соціального розвитку села, зокрема, зайнятості населення, та одним із чинників розвитку галузі туризму.

В Законі України «Про особисте селянське господарство» [31] сільський зелений туризм відноситься до сфери діяльності особистого селянського господарства. Особисті селянські господарства підлягають обліку, який повинні здійснювати селищні міські ради за місцем розташування земельної ділянки.

В цьому законі конкретизовано дозвіл надавати селянам послуги з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі у сфері сільського зеленого туризму, а також визначено, що “діяльність, пов’язана з веденням особистого селянського господарства, не належить до підприємницької.

Відповідно до вітчизняного законодавства, сільський туризм як вид діяльності, що не належить до підприємницької, передбачає, зокрема, надання послуг з розміщення та харчування туристів. Ці послуги може надавати будь-яка особа без додаткових на це дозволів. Якщо туристам

необхідно показати певні місцеві пам'ятки або природні особливості території, то ці послуги (туристичний супровід) потребують спеціальної освіти та дозволу.

Поняття «сільська садиба», «туристична садиба» або ж «агросадиба» не визначено в Законі України «Про туризм», а такого роду будинки відносять до категорії – інші місця, призначені для розміщення громадян. Відсутні дані поняття і в інших нормативно-правових актах. Термін «сільська садиба» зустрічається лише в статті 1 Проекту Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» та Проекту Закону України «Про сільський аграрний туризм», де:

сільська садиба – розташований в сільській місцевості та пропонується для тимчасового розміщення туристів житловий будинок з земельною ділянкою, в якому постійно проживає сільський господар та члени його родини, що належить на праві власності сільському господарю або будь-кому з членів родини, які постійно проживають разом з ним. Сільські садиби повинні відповідати протипожежним, санітарним та іншим вимогам, передбаченим нормативно-правовими актами України для сільських будинків.

Щодо спеціального правового регулювання аграрного туризму ситуація залишається складною та невизначеною вже багато років. Так, наприкінці 2004 року Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм». Пізніше, 12.04.2007р. у Верховній Раді України було зареєстровано інший законопроект «Про сільський зелений туризм».

У 2009 році Міністерство аграрної політики України розробило та оприлюднило на своєму сайті (www.minagro.kiev.ua) проект Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність». До сьогодні жодний з зазначених законопроектів так і не був прийнятий вищим законодавчим органом України.

У загальному контексті проблеми певної уваги потребує уточнення відповідного понятійного апарату. Зокрема, необхідно дійти згоди щодо розуміння суті агротуристичного господарства. Аналіз ситуації з нормативно-правовим забезпеченням агротуристичної діяльності дає змогу дійти таких висновків і пропозицій щодо його вдосконалення:

- організація агротуристичної діяльності в Україні потребує розробки і прийняття Закону “Про агротуризм”, як такого, що дасть змогу виокремити цей вид туризму серед інших;

- розробити Національний стандарт України “Послуги туристичні. Агротуризм. Агротуристичне господарство. Основні вимоги”;

- загальні функції регулювання агротуристичної діяльності варто доручити відповідно визначеному департаменту Міністерства аграрної політики, оскільки основне спрямування агротуризму – розвиток як напрямку поза сільськогосподарської діяльності на селі з метою поліпшення фінансово-економічного становища сільського населення.

Прийняття даного законопроекту стане важливим кроком на шляху до популяризації агротуристичної діяльності в нашій країні і дасть змогу більш ефективно проводити контроль за її здійсненням та розвитком.

В Проекті Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» заплановано категоризацію об’єктів сільського зеленого туризму.

Поняття аграрний паспорт, агрохімічний паспорт земельної ділянки, виробничі стандарти сільськогосподарської діяльності згадуються у проекті Закону України «Про сільське господарство» від 27.01.2012 року, який передбачає підвищення рівня зайнятості сільського населення, оплати праці та доходів населення від сільськогосподарської та пов’язаної з нею діяльності; забезпечення якості сільськогосподарської продукції та харчових продуктів.

В наказі Мінагрополітики «Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року» №280 від 20.08.2003 [37] визначено основні положення формування

екомережі на сільськогосподарських землях, впровадження ресурсозберігаючих та невиснажливих агротехнологій. Запровадити економічне стимулювання землевласників та землекористувачів щодо ведення екологічно збалансованої сільськогосподарської діяльності.

Проте в цілому відсутні конкретні напрями розвитку туристичної діяльності на селі. Законодавчо не визначено процедуру надання пільг господарям, які задіяні в туристичній сфері, а також механізм їх фінансового стимулювання. Відсутні критерії й вимоги до агросадиб, а також розмежування щодо понять сільський, зелений та аграрний туризм. Відповідного правового регулювання потребує і система екологічної паспортизації агросадиб, послідовності їх реєстрації і категоризації.

2. Екологічний аудит сільських селітебних територій

Екологічний аудит – являє собою документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання та аналіз доказів для встановлення відповідності визначеного виду діяльності вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту [6].

Екологічний аудит здійснює екологічний аудитор – особа, яка має вищу освіту, спеціальну підготовку, досвід роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища упродовж визначеного строку та сертифікат на право здійснення екологічного аудиту.

Під *екологічним аудитом сільських територій* ми розуміємо вид екологічного аудиту, який спрямований на оцінку видів і рівнів сільськогосподарського впливу на конкретні земельні ділянки, агроекологічний стан територій з метою виявлення пріоритетів їх подальшого розвитку, розроблення програм, конкретних дій для екологічного оздоровлення забруднених територій, а також для обґрунтування напрямів раціонального ведення господарської діяльності.

Екологічний аудит має широке прикладне значення для розвитку сільськогосподарського виробництва, соціально-економічних відносин і туристичної галузі на засадах сталості.

Можна виділити наступні види екологічного аудиту сільських селітебних територій туристичного призначення:

- агроекологічна оцінка стану присадибних земельних ділянок особистого селянського господарства (агросадиби);
- екологічний аудит виробничої сільськогосподарської діяльності;
- екологічний аудит системи управління агротуристичним підприємством.

Основні завдання екологічного аудиту сільських територій, задіяних в сфері агротуризму:

- збір достовірної інформації про агроекологічні аспекти виробничої сільськогосподарської діяльності та формування висновку екологічного аудиту;

- встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам чинного законодавства, державним, міжнародним стандартам в сфері охорони довкілля;

- оцінка впливу сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан навколишнього природного середовища;

- оцінка ефективності, повноти і обґрунтованості заходів, що приймаються для охорони та збереження довкілля.

Замовниками екологічного аудиту сільських селітебних територій туристичного призначення можуть бути:

- обласні, районні, міські адміністрації, сільські та селищні ради;
- власники агросадиб й особистих селянських господарств;
- інші зацікавлені юридичні або фізичні особи.

Проведення екологічного аудиту повинно відбуватись у такі етапи (рис. 3):

1. Підготовка об'єкта до аудиторської перевірки:

- формування та визначення конкретних завдань екоаудиторської перевірки;

- огляд та вивчення первинної документації екологічної спрямованості – фондові матеріали, статистичні дані, результати попередніх ґрунтово-агрохімічних обстежень сільськогосподарських угідь і джерел водопостачання, звіти, результати моніторингових спостережень, нормативно-правові акти, методичні вказівки, плани, картосхеми території тощо;

- розроблення протоколу екологічного аудиту, який включає перелік вимог, підходів і процедур, яких має дотримуватись аудитор;

- підготовка плану аудиту.

2. Безпосереднє проведення аудиту.

Даний етап включає:

а) Збори відкриття аудиту, на які запрошуюють власника агросадиби чи особистого селянського господарства, членів родини, інших осіб, які залучені в туристичній діяльності та екоаудиторів.

Цілями зборів є: представлення членів екоаудиторської групи, аналіз сфери поширення, цілей і плану екологічного аудиту, викладення методів та методик аудиту, забезпечення контактів між екоаудиторами і керівництвом підприємства, підтвердження наявності ресурсів та засобів, яких потребує аудиторська група, надання інформації про заходи безпеки і дії в критичних ситуаціях.

б) Обстеження об'єкту. Екологічний аудитор проводить натурне обстеження об'єкту (території розташування житлових приміщень, інших будівель) з метою збирання і об'єктивного оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності.

в) Огляд сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності, яка проводиться в межах особистого селянського господарства з метою розуміння екоаудиторами суті екологічних проблем та джерел негативного впливу, з'ясування заходів, які мають бути здійснені для їхнього вирішення.

г) Відбір проб і проведення лабораторних досліджень. Відповідно до укладеного договору із замовником екологічного аудиту провести польові (лабораторні) дослідження з відбором проб (грунту, питної води, рослинницької продукції) у встановленому порядку та у відповідності до загальноприйнятих методик;

д) Оцінка системи екологічного менеджменту (екологічна орієнтація діяльності особистого селянського господарства; професійна підготовка та

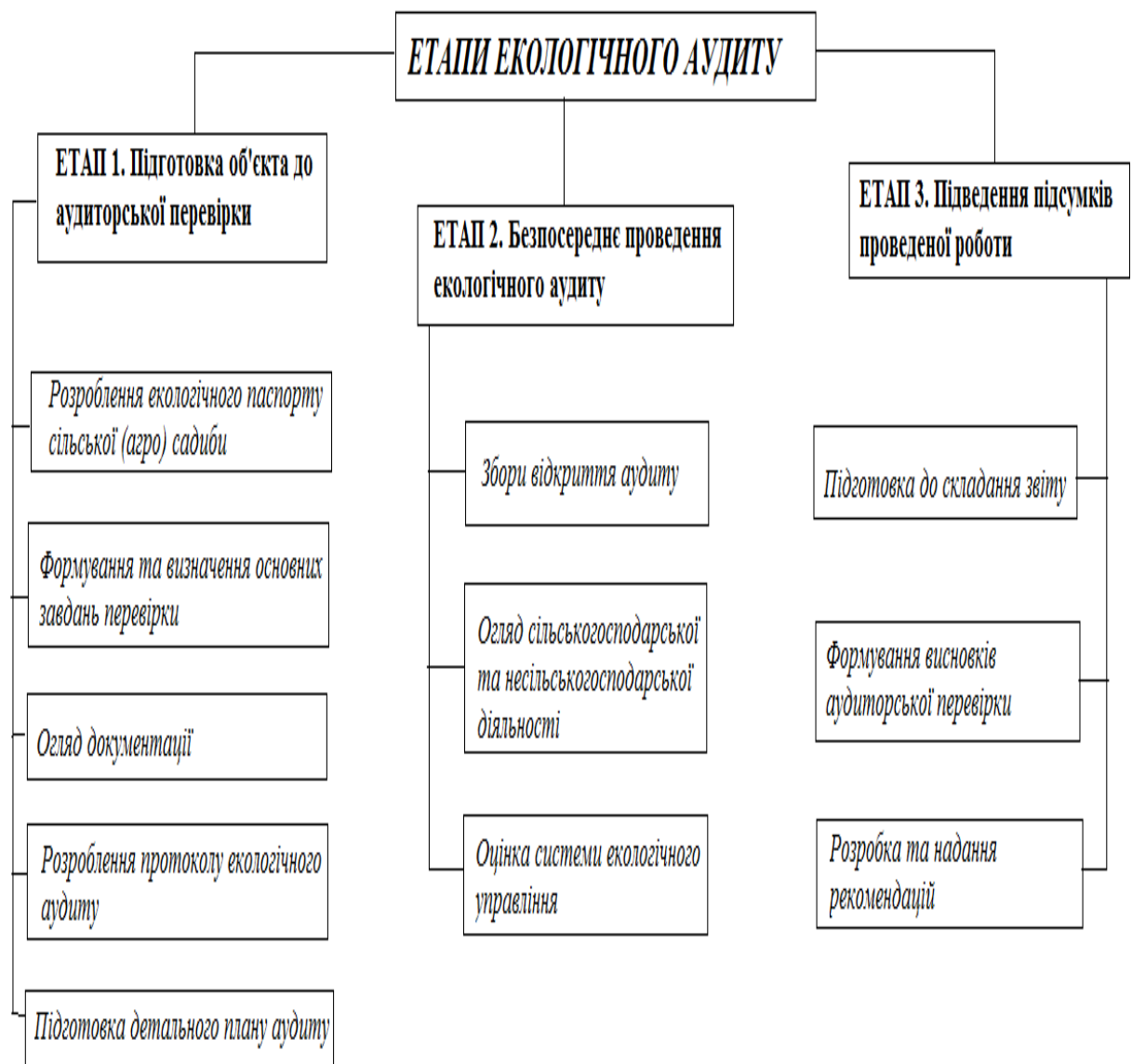
екологічне виховання; відповідальність за забруднення довкілля і недотримання вимог природоохоронного законодавства) [6].

3. Обґрунтування та підведення підсумків екологічного аудиту, розробка й надання рекомендацій.

Оцінка агроекологічного стану присадибних земельних ділянок особистого селянського господарства проводиться за такими показниками:

- водні об'єкти (якість питної води);
- земельні ресурси (якість ґрунтів);
- рослинна продукція, вирощена в межах окремого господарства;
- сільськогосподарська діяльність (використання мінеральних та органічних добрив, засобів хімічного захисту рослин);
- відходи (місця утворення, складування, переробки відходів);
- енергетичний комплекс (обсяги споживання енергоресурсів, впровадження альтернативних джерел енергії, ресурсо- та енергозберігаючих технологій в межах господарства).

У разі позитивного висновку екологічного аудиту може не тільки підвищитись рівень конкурентоспроможності й привабливості території, агросадиби чи окремого особистого селянського господарства, але й сформуватись чітке усвідомлення того, що відпочинок та харчування відбувається на екологічно чистій території.

Рис. 3 Етапи екологічного аудиту

3. Агроекологічна оцінка селітебних територій як складова управління агротуристичною діяльністю

Організація агротуризму невід’ємно пов’язана із функціонуванням особистих селянських господарств, які становлять одночасно як нічліжну базу, так і головний предмет інтересу туристів, виробляють переважну більшість рослинницької й тваринницької продукції, яка йде на харчування відпочиваючих та місцевого населення.

Виробництво сільськогосподарської продукції на відносно невеликих за площею присадибних земельних ділянках не рідко посилює антропогенне навантаження на селітебну територію та зумовлює її перевантаженість.

На жаль, нині відсутні достовірні статистичні дані щодо результатів попередніх агроекологічних обстежень якості ґрунтів, рослинної продукції, питної води, санітарного стану присадибних земельних ділянок особистих селянських господарств, які надають послуги в сфері агротуризму. Сьогодні технології вирощування сільськогосподарської продукції, які використовуються сільським населенням на жаль не дозволяють отримати продукцію, яка б відповідала медико-біологічним вимогам та стандартам якості, а відсутність належного контролю за технологічними процесами сільськогосподарської діяльності лише посилює негативні наслідки для агроєкосистем, погіршує умови проживання і впливає на здоров’я населення.

Виходячи з цього, першочерговим етапом виконання комплексу науково-методичних робіт із визначення придатності сільськогосподарських земель для вирощування екологічно безпечної продукції та розвитку агротуристичної діяльності є проведення агроекологічних досліджень за станом основних компонентів агроєкосистем: ґрунт, питна вода, рослинницька продукція.

Оцінка агроекологічного стану ґрунтів здійснюється за основними показниками:

а) агрофізичні:

- **щільність ґрунту** [7]. Це важливий показник родючості, який зумовлює ефективність використання поживних речовин з ґрунту та добрив, впливає на врожайність сільськогосподарських культур.

Для ґрунтів середнього (легкого) та важкого гранулометричного складу для різних груп культур значення цього показника перебуває в межах 1,1 – 1,3 г/см³, для супіщаних і піщаних ґрунтів – 1,3 – 1,5 г/см³. Відхилення фактичних значень від оптимальних свідчить про агрофізичну деградацію ґрунту а також негативно впливає на на ріст і розвиток рослин (запізнюється поява сходів, зменшується висота рослин, послаблюється забарвлення листків, обмежується ріст коренів, зменшується доступність води й забезпеченість повітрям. Це в свою чергу потребує внесення органічних добрив, збільшення посівних площ багаторічних бобових трав, гіпсування, вапнування, застосування полегшеної техніки тощо).

Внаслідок зниження щільності зменшується об'єм концентрації вологи й елементів живлення, що також призводить до зниження продуктивності рослин [8].

Таблиця 3

Оцінка ґрунтів за щільністю складення [9]

Рівноважна щільність складення, г/см ³	Оцінка ґрунтів за щільністю
> 1,50	Дуже щільні
1,4-1,50	
1,35-1,40	Щільні
1,30-1,35	
1,25-1,30	Ущільнені
1,25-1,20	
1,10-1,20	Оптимально ущільнені
1,00-0,10	
< 1,00	Розпушені

- **продуктивна волога**. Наявність води у ґрунті є одним і основних компонентів, який сприяє проходженню біологічних і біохімічних процесів, визначає його продуктивність, інтенсивність перетворення мінеральних і органічних речовин, а також є важливим терморегулюючим фактором.

Практичне значення має саме продуктивна волога, яка може бути засвоєна рослинами. Відповідно до шкали запасів продуктивної вологи у ґрунті вважають, що достатня кількість вологи в період вегетації для рослин перебуває в межах від 120 мм і більше, за якої рослини добре розвиваються. Низька забезпеченість ґрунту вологою негативно впливає на ріст і розвиток рослин, формування врожаю [8].

Таблиця 4

Шкала оцінки запасів продуктивної вологи (мм) в ґрунті [9]

Запаси вологи, мм	Оцінка запасу
Шар 0-20 см	
> 40	Хороший
40–20	Задовільний
< 20	Незадовільний
Шар 0-100 см	
> 160	Дуже хороший
160-130	Хороший
130-90	Задовільний
90-60	Поганий
< 60	Дуже поганий

- **вміст гумусу** [10]. Гумус є одним із найважливіших факторів структуроутворення, впливає на водно-повітряний і тепловий режим ґрунту та навколишнього середовища. Між вмістом гумусу і рівнем родючості існує

прямий зв'язок, тому так важливо визначати його вміст з метою встановлення загальної характеристики ґрунтів.

Таблиця 5

Нормативні показники вмісту гумусу (%) у ґрунтах (за Гришиною Л.А., Орловим Д.С.) [9, 11]

№	Рівень забезпеченості	Уміст гумусу, %
1	Дуже високий	> 10
2	Високий	6-10
3	Середній	4-6
4	Низький	2-4
5	Дуже низький	< 2

б) агрохімічні :

- **вміст легкогідролізованого азоту**. Характеризує забезпеченість ґрунту азотом протягом всього періоду вегетації [8].

Кількість азоту, визначеного за методом Корнфілда характеризує ступінь окультуреності ґрунтів, а також ступінь забезпеченості азотом, (його вміст показує тісну кореляційну залежність між азотом, який вилучається, і вмістом гумусу, загальним вмістом азоту та нітрифікаційною здатністю в основних типах ґрунтів) (табл. 6).

Кількість азоту, що легко гідролізується (за методом Корнфілда) для більшості ґрунтів становить 4-6%, а інколи 8-10% загального азоту. Звичайно, відносити таку кількість азоту до такого, що засвоюється рослинами не можна. Рослини використовують лише певну його частину, яка вилучається з ґрунту, а решта – становить потенційний запас [13].

Нормативні показники вмісту азоту, що легко гідролізується [8, 11]

Ступінь забезпеченості	Вміст азоту, що легко гідролізується		Нітрифікацій на здатність (за Кравковим)	Мінеральний азот (NH ₄ +NO ₃)
	за методом Тюріна- Кононової	за методом Корнфілда		
	мг/кг ґрунту			
Дуже низький	<30	<100	<5	<10
Низький	31-40	101-150	6-8	11-15
Середній	41-50	151-200	9-15	16-24
Підвищений	51-70	>200	16-30	25-30
Високий	71-100		31-60	31-35
Дуже високий	>100		>60	>35

- **вміст рухомого фосфору**. Входить до складу багатьох органічних сполук, без яких неможлива життєдіяльність живих організмів. У ґрунті загальний вміст фосфору, як правило, нижчий, ніж азоту чи калію і коливається в межах 0,04 – 0,22 % залежно від типу ґрунту, гранулометричного складу та вмісту в ньому гумусу. Методи визначення фосфору в ґрунті засновані на вилученні рухомих форм фосфору і калію з ґрунту залежно від їх типу різними екстрагентами [3,12].

Нормативні показники вмісту рухомого фосфору

Вміст рухомого фосфору	За методом		
	Кірсанова	Чирикова	Мачигіна
	P ₂ O ₅ , мг/кг ґрунту		
Низький	<50	<50	<15
Середній	51-100	51-100	16-30
Підвищений	101-150	101-150	31-45
Високий	151-250	151-200	46-60
Дуже високий	>250	>200	>60

- **вміст обмінного калію**. Калій входить до ряду шести елементів (кисень, кремій, алюміній, залізо, кальцій, калій), які становлять 96% усіх хімічних речовин ґрунту, входить до складу орґано-мінерального колоїдного комплексу – решток рослинного, тваринного та мікробіологічного походження. Калій виконує важливі фізіологічні функції для живих організмів, засвоюється рослинами у великих кількостях.

Обмінний калій – основний показник забезпеченості доступним для рослин калієм, представлений іонами калію, що містяться на поверхні негативно заряджених колоїдних часточок ґрунту. Вміст обмінного калію характеризує генетичні особливості ґрунту, а також інтенсивність антропогенної дії (за Кірсановим – 170 мг/кг, за Чириковим – 200 мг/кг, за Мачигіним – 400 мг/ кг, за методом Маслової ГОСТ 26210-91) [8].

Нормативні показники обмінного калію [3,12]

Вміст обмінного калію	За методом		
	Кірсанова	Чирикова	Мачигіна
	K ₂ O, мг/кг ґрунту		
Низький	<80	<40	<100
Середній	81-120	41-80	101-200
Підвищений	121-170	81-120	201-300
Високий	171-250	121-180	301-400
Дуже високий	>250	>180	>400

- *вміст рухомих форм мікроелементів*. Для забезпечення оптимального режиму живлення рослин необхідні мікроелементи (В, Мо, Мп, Со, Сu, Zn). Мікроелементи підвищують вміст хлорофілу в листках рослин, зростає інтенсивність їхнього фотосинтезу, посилюється діяльність ферментативного комплексу, підвищується стійкість рослин проти хвороб тощо [8].

в) екологічний стан ґрунту (визначається рівнем антропогенного забруднення радіонуклідами, важкими металами (рухомі форми кадмію, цинку, міді, свинцю, ртуті), залишками пестицидів.

Хімічні речовини, що потрапляють у ґрунт не розкладаються, а накопичуються і можуть впливати на процес самоочищення.

За ступенем забруднення ґрунти поділяються на:

- сильнозабруднені;
- середньозабруднені;
- слабозабруднені.

До сильнозабруднених зараховують ґрунти, вміст важких металів у яких у декілька разів перевищує ГДК. Під впливом забруднення вони мають низьку біологічну продуктивність, суттєві зміни фізико-механічних, хімічних і біологічних характеристик, внаслідок чого вміст важких металів у рослинній продукції перевищує встановлені норми.

До середньозабруднених відносять ґрунти, у яких визначено перевищення ГДК без видимих змін властивостей.

До слабозабруднених зараховують ґрунти, вміст важких металів у яких на перевищує ГДК, але вищий природного фону. Під час оцінки ступеня забруднення ґрунтів важкими металами користуються даними щодо гранично допустимих концентрацій.

Таблиця 9

Гранично допустимі концентрації важких металів (мг/кг) у ґрунті й рослинній продукції [8,14]

Важкі метали	ГДК рухомих форм у ґрунті, мг/кг	ГДК валового вмісту в рослинній продукції, мг/кг абсолютно сухої речовини
Цинк	<23	<10
Кадмій	<0,7	<0,003
Свинець	<2	<0,5
Мідь	<3	<5
Хром	<6	<0,3
Ртуть	0	<0,02

г) санітарний стан ґрунту оцінюємо за спеціальними нормативними показниками:

- санітарно-хімічні (санітарне число, яке побічно характеризує процес гуміфікації ґрунту). Для оцінки чистоти ґрунту також можна використовувати агрохімічні показники вмісту амонійного азоту, азоту нітратів та нітритів, хлоридів;
- санітарно-бактеріологічні (титр кишкової палички, титр – Coli, титр-Perfringes);
- санітарно-гельмінтологічні (кількість яєць гельмінтів у 1 кг ґрунту);
- санітарно-ентомологічні (наявність личинок та лялечок мух на 0,25 м² поверхні ґрунту) [3].

Показники санітарного стану ґрунтів населених пунктів та
сільськогосподарських угідь

Ґрунт	Кількість личинок та лялечок мух	Кількість яєць гельмінтів	Титр колі	Титр анаеробів	Санітарне число
Чистий	0	0	1 і більше	1 і більше	0,98 - 1
Мало забруднений	одиниці	до 10	1-0,01	0,1-0,001	0,85-0,98
Забруднений	10-25	11-100	0,01-0,001	0,001-0,0001	0,7-0,85
Сильно забруднений	25 і більше	Понад 100	0,001 і менше	0,0001 і менше	0,7 і менше

2. Оцінка стану сільської території за якістю питної води.

Класифікація водних об'єктів за ступенем забруднення передбачає оцінку якості води за такими показниками:

- органолептичні (запах, смак, прозорість, мутність). Дані показники не тільки впливають на естетичне сприйняття, але й сприймаються людиною як доказ вмісту шкідливих речовин у воді;

- хімічні та токсикологічні (рН, твердість, загальна мінералізація, сухий залишок, вміст токсичних речовин (солі важких металів, залишки пестицидів, нітрати, нітриту тощо);

- хімічне забруднення. Відбувається через надходження у водойми різних шкідливих домішок неорганічного (кислоти, луги, мінеральні солі та добрива) та органічного (нафта і нафтопродукти, миючі засоби, органічні добрива тощо) [3,15-19, 23].

Шкідливі речовини, що містяться у питній воді мають регламентуватися нормами, наведеними у Державних санітарних правилах, затверджених МОЗ України від 23.12.1996 р.

- біологічне забруднення (забруднення мікроорганізмами – бактеріями, вірусами, спорами грибів, яйцями гельмінтів тощо).

3. Оцінка якості рослинної продукції.

Сільське населення як правило використовує в їжу продукцію, яка власноруч вирощена на присадибних земельних ділянках (овочі, фрукти, молоко, м'ясо), а також зібрану в лісі (гриби, ягоди тощо).

Зважаючи на це, важливо проводити комплексні дослідження рослинницької продукції на вміст нітратів, важких металів та залишків пестицидів з метою попередження негативних впливів на здоров'я населення [20,21].

Дослідження дозволять оцінити сучасний стан території, встановити джерела й види забруднення, обґрунтувати ряд заходів щодо їх усунення, а також визначити придатність земельної ділянки для сільськогосподарської діяльності.

Методичні підходи щодо проведення агроекологічних досліджень територій з розвитком агротуризму дозволять комплексно охарактеризувати екологічний стан територій та встановити відповідність вирощеної продукції, питної води затвердженим стандартам якості, мінімізувати антропогенні навантаження на агроєкосистеми, а також розробити ряд заходів щодо поліпшення умов проживання населення.

4. Методика екологічної паспортизації і категоризації агросадиб як складова збалансованого розвитку сільських регіонів

4.1. Екологічна паспортизація туристичних територій та об'єктів розвитку агротуризму

З метою встановлення основних напрямків розвитку сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності (в тому числі – агротуристичної) необхідно володіти відповідною нормативною документацією щодо існуючих чи потенційно можливих впливів на агроєкосистеми.

Здійснення дієвих природоохоронних заходів, направлених на та усунення різного роду впливів на довкілля, можливо лише при детальному обліку джерел цього впливу. Детальна інформація повинна бути зосереджена в екологічному паспорті туристичної території чи об'єкта туристичної зацікавленості (агросадиби).

Проведення екологічної паспортизації є невід'ємною складовою на шляху до збалансованого розвитку будь-якої діяльності в межах сільських селітебних територій. Її сутність полягає в необхідності інвентаризації, обліку основних джерел антропогенних впливів на довкілля, дотримання природоохоронних норм і правил у процесі природокористування, визначення ступеня використання ресурсів природного середовища і розробка на основі даних паспортизації відповідних заходів і програм.

Екологічний паспорт - офіційний державний нормативний документ, що розробляється з метою забезпечення державного обліку об'єктів, які шкідливо впливають (або можуть впливати) на стан довкілля, контролю за станом екологічної безпеки, відвернення й ліквідації негативного впливу господарської та інших видів діяльності [25].

Головна роль екологічної паспортизації туристичних територій та агросадиб полягає в можливості постійного спостереження за станом і змінами основних компонентів агроландшафту окремої території,

запобіганню виникнення незворотних порушень агроєкосистем, встановленні відповідних правових норм і правил раціонального природокористування та ведення сільськогосподарської діяльності у відповідності до принципів збалансованого розвитку [23,24].

Сьогодні питання екологічної паспортизації в туристичній сфері досі не визначені законодавчо, а тому потребують подальшого доопрацювання. В контексті розвитку агротуризму важливе значення має вже розроблений паспорт сільського населеного пункту (Наказ Мінагрополітики № 116 від 07 квітня 2011 року), який дозволяє:

- детально аналізувати існуючі або потенційно можливі зміни стану довкілля, спричинені сільськогосподарською діяльністю;
- контролювати соціально-демографічну ситуацію на селі;
- спостерігати за станом та рівнем забезпечення об'єктів соціальної інфраструктури;
- визначати основні заходи з охорони навколишнього середовища тощо.

Однак, на нашу думку цього недостатньо. Необхідно зосередити увагу на розвитку туристичної діяльності як складової соціально-економічного розвитку регіонів та перспективного джерела виробництва якісної екологічної продукції.

Нами розроблено типовий екологічний паспорт туристичної території та об'єктів розвитку туризму (табл. 11). За основу створення було взято наукові праці В. Гончарука, Г. Білявського, М. Ковальова, Г. Рубцова [25], С. Поповича [26], Ю.Р. Шеляг-Сосонка [27], Л.В. Пархісенка, В.А. Сесіна, В.Є. Борейка, О.О. Нікольського, В.М. Грищенко, Т.В. Медина, Г.В. Парчука, А.В. Подобала [28] та інших. Вихідною стала методика створення комплексного екологічного паспорта водного об'єкту, яка вперше представлена в працях В.І. Гончарука та Г.О. Білявського [25].

Екологічний паспорт дає змогу виконувати своєчасні науково-обґрунтовані прогнози щодо попередження і нейтралізації (усунення)

потенційно можливих негативних впливів від туризму, а також проводити заходи щодо зменшення рівнів екологічної небезпеки території [24].

Таблиця 11

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПАСПОРТ ТУРИСТИЧНОЇ ТЕРИТОРІЇ ЧИ ОБ'ЄКТА

Розділ 1	Загальна характеристика туристичної території чи об'єкта (фізико-географічні та адміністративні дані)
	1.1. Назва об'єкта чи території, адреса, ким і коли створений, відомча підпорядкованість; структура
	1.2. Площа і характер конфігурації
	1.3. Екологічна картосхема території чи об'єкту
	1.4. Координати місцезнаходження об'єкта (країна, область, район, населений пункт)
	1.5. Форма власності (державна, приватна, колективна)
	1.6. Фізико-географічна характеристика
	1.7. Фізико-географічне чи геоботанічне районування
Розділ 2	Екологічний стан туристичної території
	2.1. Характеристика антропогенного навантаження
	2.2. Джерела, обсяги та види забруднень від існуючих (або поблизу розташованих) підприємств
	2.3. Земельні ресурси
	2.4. Водні ресурси
	2.5. Атмосферне повітря
	2.6. Відходи
	2.7. Будівництво
2.8. Еколого-економічні показники	
Розділ 3	Характеристика туристичних потоків і туристичного обслуговування
	3.1. Відомості про туристичний контингент та туристичну діяльність
	3.2. Особливості та умови туристичного обслуговування
Розділ 4	Природоохоронна діяльність
	4.1. Природозахисна діяльність
	4.2. Рекреаційна і туристична діяльність
4.3. Еколого-освітня діяльність	
Розділ 5	Відповідальні сторони. Висновки та рекомендації

Для забезпечення збалансованого розвитку агротуризму в межах сільських територій, важливим кроком є розробка екологічного паспорта агросадиби. При цьому особливу увагу слід звернути на:

- екологічність сільськогосподарської продукції, що виробляється власниками особистих селянських господарств агросадиб;
- використання водних ресурсів (об'єми в розрахунку на 1 особу, обсяги скидів забруднювальних речовин, характер забруднень, ефективність їх ліквідації);
- поводження з відходами (кількість накопичених та утилізованих, місця їх складування);
- стан земельних ресурсів (площа присадибної земельної ділянки, характеристика посівів і сільськогосподарських культур, забрудненість ґрунтів, використання засобів хімічного захисту рослин, мінеральних добрив тощо);
- природоохоронні заходи, які проводяться в межах особистих селянських господарств та агросадиб;
- енерго- та ресурсоощадність тощо.

Ґрунтуючись на матеріалах паспорта сільського населеного пункту, екологічного паспорта туристичних об'єктів (табл. 11), еколого-агрохімічного паспорта поля та земельної ділянки, пропонуємо типову структуру екологічного паспорта агросадиби (табл. 12).

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПАСПОРТ АГРОСАДИБИ

Розділ 1	Загальна характеристика агросадиби
	1.1. Туристично-рекреаційна оцінка географічного положення (країна, область, район, населений пункт)
	1.2. Відомості про власника (господаря), форма власності на землю
	1.3. Види сільськогосподарської діяльності, яка проводиться в межах садиби
	1.4. Площа будинку, присадибної земельної ділянки, саду, поля (чи інших територій, які використовуються для надання агротуристичних послуг)
	1.5. Характеристика ґрунтів в межах присадибної земельної ділянки, їх тип та структура
	1.6. Наявність в межах садиби водних об'єктів (криниця, штучний чи природний ставок, озеро, річка)
	1.7. Рослинництво (загальна площа посівних сільськогосподарських культур, обсяг виробництва)
	1.8. Наявність свійських тварин (кількість та види), виробництво молока, меду, яєць чи інших продуктів
	1.9. Віддаленість від автомобільної дороги (автомагістралі), залізничної станції, автовокзалу, аеропорту, річкового чи морського вокзалу, промислових підприємств
	1.10. Наявність на території відкритого басейну та спортивного (дитячого) майданчику
	1.11. Характеристика транспортної доступності до садиби
Розділ 2	Опис будівлі агросадиби
	2.1. Кімнати загального користування (площа, тип освітлення, наявність інвентарю, меблів, озеленення, техніки та іншого обладнання)
	2.2. Кімнати, призначені для прийому туристів (кількість, площа, загальна кількість місць, наявність технічного та санітарного обладнання)
	2.3. Їдальня чи кухня (розміри, технічне оснащення)
	2.4. Наявність окремої кімнати для прання
	2.5. Благоустрій будівлі: - освітлення; - опалення (централізоване чи автономне); - водопостачання, в тому числі і гаряче (централізоване чи автономне); - кондиціонування приміщення; - каналізація (централізована, вигрібні ями).
	2.6. План будинку

Розділ 3	Екологічний стан присадибної земельної ділянки та заходи щодо охорони довкілля
	3.1. Джерела, обсяги та види забруднень від стаціонарних та пересувних джерел
	3.2. Земельні ресурси: - агроекологічний стан ґрунтів: А) щільність ґрунту (г/см ³); Б) продуктивна волога в 0-100 см (мм); В) кислотність; Г) вміст в орному шарі ґрунту: гумусу (%), легкогідролізованого азоту, рухомого фосфору, обмінного калію); Д) забруднення: вміст важких металів, залишки пестицидів; - санітарний стан ґрунту; - внесення добрив (органічні, мінеральні).
	3.3. Водні ресурси: - характеристика джерел забруднення водних об'єктів: а) обсяги скинутих неочищених/мало очищених стічних вод; - якість та відповідність питної води існуючим стандартам та санітарним нормам; - наявність асенізаційних колодязів (ізольованих від ґрунтових вод).
	3.4. Якість сільськогосподарської продукції: - використання агрохімікатів у городництві та садівництві; - забрудненість нітратами, залишками пестицидів та важкими металами; - обсяги вирощеної органічної продукції.
	3.5. Відходи: - кількість накопичених побутових відходів; - кількість накопичених відходів сільськогосподарського виробництва; - наявність на території садиби спеціально обладнаних контейнерів для відходів з попереднім їх сортуванням; - розмір плати за розміщення відходів.
	3.6. Енергетика: - обсяги споживання електроенергії й палива (в розрахунку на 1 туриста), наявність лічильників; - використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій.
	3.7. Економічні витрати на охорону довкілля
	3.8. Заходи щодо збереження видового, ландшафтного та біорізноманіття
	3.9. Створення еколого-туристичної карти регіону
3.10. Еколого-освітня діяльність	
Розділ 4	Види туризму, туристичний контингент та особливості обслуговування

	4.1. Основні та перспективні види туристичної діяльності в межах агросадиби та регіону
	4.2. Відомості про туристичний контингент: - вік туристів, рівень екологічної освіти, культури, соціальний статус - середній час перебування в садибі (кількість ночей)
	4.3. Максимальна кількість туристів, які одночасно можуть проживати в садибі
	4.4. Допустима кількість туристів, в залежності від рекреаційної ємкості території
	4.5. Наявність атракційних об'єктів поблизу садиби, природно-заповідних територій, екологічних маршрутів тощо.
Розділ 5	Висновки та рекомендації Складання карти агроекологічного обстеження

Екологічна паспортизація має важливе практичне значення, яке в першу чергу полягає у:

- можливості чітко та вчасно оцінювати рівні антропогенних впливів на сільську селітебну територію;
- оцінці рівнів впливів від закладів туристичного розміщення (агросадиб);
- реалізації природоохоронних заходів;
- гармонійному природокористуванні, дотримуючись встановлених рекомендацій і вимог чинного законодавства [4].

На основі інформації екологічного паспорту можливо не лише запобігти шкоді, завданій довкіллю, але й забезпечити належний рівень якості продукції та самих агротуристичних послуг. Виходячи з цього, вище зазначені питання мають стати у найближчій перспективі провідними в цільових державних і регіональних програмах й забезпечити збалансованість розвитку як сільських селітебних територій, так і окремих туристичних регіонів.

4.2. Основні принципи екологічної категоризації

В світі існує широкий спектр програм і організацій, які спеціалізуються в сфері добровільної екологічної сертифікації та категоризації. Це особливо необхідно тим організаціям, підприємствам, курортам, туристичним комплексам, агросадивам, які планують свій розвиток у напрямку збалансованого туризму. Тобто проводити таку діяльність, яка мінімізувала б втручання в природні екосистеми, гарантувала високу якість послуг і продуктів харчування.

Категоризація повинна забезпечити прозорість пропозиції для клієнта, контроль за якістю надаваних послуг чи продукції. Наявність категорії – гарантія того, що садиба пройшла ретельну перевірку експертами, відповідає установленим національним стандартам в сфері надання туристичних послуг. В такому випадку турист завжди буде знати чого очікувати і за що саме він платить гроші.

Категоризовані садиби автоматично попадають в базу даних мережі регіональних туристично-інформаційних центрів, які безкоштовно інформують туристів про можливості якісного відпочинку.

Що стосується екологічної сертифікації, то вона являє собою систему екологічного маркування туристичних закладів, сприяє зменшенню тиску на довкілля шляхом відзначення, популяризації та стимулювання розвитку корисних ініціатив і екологічно дружніх методів управління туристичною індустрією.

Метою екологічної сертифікації є зміна практики й поведінки в усіх сферах туризму, включаючи підприємства, споживачів і місцеві спільноти, залучення їх до сучасного процесу підвищення відповідальності по відношенню до оточуючого середовища [5].

Екологічний сертифікат у туризмі – це:

- диплом / відзнака, що надається туристичним компаніям: готелям, агросадивам, центрам відпочинку, кемпінгам, санаторіям, будинкам

відпочинку, закладам дозвілля, ресторанам, місцям відпочинку на воді (морські, озерні та річкові пляжі, водні акваторії, причали) тощо;
- торгівельний знак для відзначення якісних туристичних товарів [24].

Екологічна сертифікація покликана пропагувати принципи екологічно відповідального туризму. Приєднуючись до цієї системи, заклади, що працюють у сфері туризму, отримують конкурентні переваги на туристичному ринку.

Туристичні підприємства, які пройшли процедуру екологічної сертифікації чи категоризації підкреслюють свій екологічний імідж та вирізняються на загальному фоні. За статистикою близько 40% туристів, обираючи місце для відпочинку, звертають увагу на наявність екологічного сертифікату.

Критерії екологічної сертифікації базуються на:

- стимулюванні місцевого розвитку;
- збереженні природної та культурної спадщини;
- раціональному веденні сільського господарства й органічного землеробства;
- просвітництві громадськості та туристів.

В Україні затверджено «Правила обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання)» (наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 27.01.99 № 37), які чітко встановлюють процедуру проведення сертифікації послуг з тимчасового розміщення стосовно безпеки для життя та здоров'я людей, захисту їх майна, охорони довкілля в державній системі сертифікації (Система сертифікації УкрСЕПРО). Термін дії сертифіката не може бути більший, ніж п'ять років.

Розвиток агротуризму в межах значною мірою залежить від якості послуг, які надаються. Тому особи, які приїжджають у село, шукають помешкання, що відповідають їхнім вимогам та мотивам подорожі. За ВТО (Всесвітня туристична організація) якість послуг в туризмі означає

«виконання за встановлену і прийнятну ціну всіх правомірних бажань і очікувань клієнта при одночасному забезпеченні якості, безпеки, гігієни й доступності туристичних послуг, гармонії людського і природного середовищ».

Екологічна спрямованість намічуваної агротуристичної діяльності включає в себе як заходи щодо охорони довкілля, так і щодо забезпечення отримання якісної сільськогосподарської продукції.

Категоризація агросадиб має за мету визначення й приведення до уніфікованих стандартів надання послуг з розміщення, і є одним із найбільш дієвих інструментів розвитку агротуризму. Вона є управлінським інструментом здійснення контролю за якістю пропозицій агротуристичних господарств і є добровільною для здійснення. Агросадиби, які пройшли процедуру категоризації гарантують високу якість послуг, охочіше відвідуються екологічно свідомими туристами.

З цього приводу в Україні активно функціонує Всеукраїнська громадська неприбуткова організація «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму», яка забезпечує популяризацію відпочинку в сільській місцевості, сприяє розвитку та відбудові сільської інфраструктури й самозайнятості населення, а також збереження культурної спадщини і навколишнього середовища. Спілкою вже розроблена програма добровільної категоризації «Українська гостинна садиба», яка стосується лише сфери сільського зеленого туризму.

«Українська гостинна садиба» – це унікальна об'єднана програма на всеукраїнському рівні, метою якої є розвиток різних форм поселення у сільських садибах, підвищення якості комплексного обслуговування туристів, надаваних послуг розміщення та сприяння розвитку сільських територій.

Проте дану програму слід також адаптувати для агросадиб, які мають свої особливості розвитку.

Категоризація дозволить сільському населенню, задіяному в туристичному бізнесі, провести оцінку і надати відповідну категорію житлу, яке передбачене для туристів і відпочиваючих.

Програма та вимоги категоризації знаком «Українська гостинна садиба» здійснено на підставі:

- законів України «Про туризм» (стаття 18 «Сертифікація і стандартизація у сфері туристичної діяльності»), «Про захист прав споживачів» [30];

- міждержавних стандартів на туристично-екскурсійне обслуговування та аналогічних стандартів країн-членів Європейської федерації сільського та фермерського туризму EUROGITES (Австрії, Ірландії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Швеції, Швейцарії, Чехії);

- вимог ДСТУ 4268:2003 “Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги” (від 01.01.2004) [35];

- вимог ДСТУ 4269:2003 “Послуги туристичні. Класифікація готелів” (від 23.12.2003 № 225) [36];

- нормативних документів та основних стандартів щодо індивідуальних та колективних неготельних засобів розміщення європейських країн.

«Українська гостинна садиба» передбачає присвоєння чотирьох категорій: базова (найнижча, перша, друга, третя (найвища), які позначаються відповідним знаком. Отримання такого знаку надає право господарю садиби повідомляти житлові умови та рівень послуг у засобах масової інформації, встановлювати плату, відповідно до отриманої категорії тощо.

Цей знак надається Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні терміном на два роки і може використовуватися як маркетинговий інструмент у зростанні популярності садиби.

Знак «Українська гостинна садиба» надається у разі відповідності вимогам щодо:

Гарного навколишнього середовища. Садиби повинні продемонструвати гарне навколишнє середовище і порядок: доглянутий зовнішній вигляд будинку і прилеглих територій, гарні умови утримування тварин, а також налагодження в садибі системи безпеки.

Сільського оточення. Садиба не обов'язково повинна бути діючим сільськогосподарським виробництвом, проте наявність господарства (домашніх тварин, саду, городу, пасіки і т.д.) є безсумнівною перевагою і причиною для туриста. Господар повинен бути обізнаний у питаннях харчування.

Форми поселення гостей. Індивідуальні та колективні засоби розміщення неготельного типу, які призначені для проживання туристів на сільських територіях.

Стандартів проживання гостей. Стандарти проживання гостей затверджені правлінням Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, пр. № 46 від 6 травня 2008 року.

Місце проживання господарів та їх участь у житті гостей. Господар або його родина повинні самі проживати у садибі, що здається, або в безпосередній близькості до неї. Дуже важливим аспектом є контакт господаря із гостем. Якщо турист потребує інформації щодо місцевості, можливостей відпочинку, транспорту або просто не розуміє якісь регіональні традиції чи назви господар, який повинен бути обізнаним у цих питаннях, надає таку інформацію гостю.

Проте, вище зазначені вимоги торкаються здебільшого:

- зовнішнього вигляду садиби та її території,
- житлових приміщень садиби;
- інженерно-технічного оснащення кімнат та обладнання;
- санітарного обладнання;
- господарів та персоналу, рівню їх підготовленості та якості послуг.

На нашу думку, недостатньо уваги приділено вимогам щодо **охорони довкілля**, які у переліку представлених Спілкою вимог зосереджені лише на

зовнішньому вигляді садиби, заходах щодо поводження зі сміттям та відходами.

Виходячи з цього ми пропонуємо розширити цей перелік (Додаток 1), роблячи основний акцент на екологічність функціонування агросадиби.

Таблиця 13

Вимоги щодо присвоєння агросадибі знаку «Українська гостинна садиба»

XI	Вимога	Категорія			
		Б.Ек.	І.Ек.	ІІ.Ек.	ІІІ.Ек.
6	Агроекологічний стан ґрунтів				
6.1.	Агрофізичні показники	-	-	+	+
6.2.	Агрохімічні показники	-	-	+	+
6.3.	Екологічний стан ґрунту:				
	- важкі метали	-	+	+	+
	- залишки пестицидів	-	+	+	+
	- радіонукліди	-	+	+	+
6.4.	Санітарний стан ґрунту				
	- санітарно-хімічні показники	-	+	+	+
	- санітарно-бактеріологічні показники	-	+	+	+
	- санітарно-гельмінтологічні показники	-	+	+	+
	- санітарно-ентомологічні показники	-	+	+	+
7.	Якість питної води	+	+	+	+
8.	Якість вирощеної сільськогосподарської продукції	+	+	+	+
9.	Вимоги щодо розміщення сільськогосподарських забудов	-	-	+	+
10.	Поблизу садиби немає автомагістралей та джерел забруднення повітря	-	+	+	+

11.	Житлові та господарсько-побутові приміщення знаходяться в межах допустимих санітарно-захисних розривів	-	+	+	+
12.	Садиба має екологічний паспорт	+	+	+	+
13.	В садибі використовуються ресурсозберігаючі технології	-	-	+	+

В Україні запроваджена система екологічного маркування знаком «Зелена садиба». Екологічне маркування можна вважати інструментом збалансованого розвитку села.

Наявність у садиби відповідного знаку свідчить про *екологічно сприятливий* спосіб ведення господарства та дотримання основних принципів збалансованого розвитку. Нормативи екологічної якості розміщення для надання знаку «Зелена садиба» відображені у Додатку 2.

Проте ми пропонуємо розширити існуючий перелік за рахунок додавання наступних підрозділів:

Вимоги щодо присвоєння знаку «Зелена садиба»

№ підпункту	Назва розділу	Бали
	<u>Довкілля</u>	
1.7.	Поблизу садиби немає автомагістралей та стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря	3
	<u>Садиба</u>	
2.14.	Якість питної води у криницях чи інших водних об'єктах відповідає державним санітарним правилам та нормам	3
2.15.	Житлові та господарсько-побутові приміщення знаходяться в межах допустимих санітарно-захисних розривах (ДСаПН 173-96)	3
2.16.	Сільська агросадиба має екологічний паспорт	3
	Продукти	
4.9.	Сільськогосподарські продукти перевірені відповідними акредитованими лабораторіями та відповідають державним стандартам якості	3
	Туристична інформація	
8.9.	Туристи мають доступ до інформації про екологічний стан та проблеми регіону (буклети, листівки, сайт тощо)	2
	Рекомендована туристична діяльність	
10.4.	В сільській місцевості існують облаштовані екологічні стежки	2

Введення у практику системи екологічної паспортизації й категоризації дозволить власникам агросадиб і особистих селянських господарств:

- підвищити власну конкурентоздатність серед інших садиб;
- розширити обсяги вирощення екологічно чистої продукції;
- збільшити число відпочиваючих в садибах серед екологічно свідомих туристів;
- отримати прибутки від агротуристичної діяльності;
- отримати гарантії щодо відповідності агроекологічного стану території встановленим міжнародним і національним стандартам;
- підвищити екологічну свідомість та культуру;
- залучати інвестиції для подальшого розвитку;
- покращити благоустрій сіл, господарств і всієї інфраструктури в цілому.

ВИСНОВКИ

Збалансований розвиток туризму в сільських регіонах можливий лише за умови введення у практику науково-обґрунтованих управлінських підходів як на регіональному, так і на державному рівнях.

Реалізація ефективних управлінських заходів неможлива без попередньої оцінки екологічного стану території, проведення моніторингових спостережень, виявлення існуючих і потенційних небезпек та джерел впливів на довкілля.

Проте, існує ряд проблемних питань, які стають на заваді розвитку агротуризму, а саме:

- політико-економічна, соціальна нестабільність у державі;
- відсутність належного правового забезпечення розвитку агротуризму;
- відсутність налагодженого механізму раціонального використання природного, історико-культурного потенціалу територій для потреб туризму;

- низький рівень туристичної інфраструктури й комунікацій;
- недостатній рівень кадрового і рекламно-інформаційного забезпечення тощо.

Вище зазначені проблеми можна вирішити за рахунок проведення виваженої політики державного регулювання розвитку агротуризму.

На шляху до подолання вище зазначених проблем пропонуємо:

- сформувати та запровадити у практику науково-методичні, теоретичні підходи щодо сутності й перспектив розвитку еколого-збалансованої туристичної діяльності в сільських регіонах;
- розробити систему індикаторів розвитку агротуризму;
- вдосконалити систему оцінних критеріїв придатності сільських територій для організації агротуризму з урахуванням екологічної ситуації регіону;
- обґрунтувати рекомендації власникам агросадіб щодо раціонального використання агрохімікатів та вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції в умовах розвитку агротуристичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Палапа Н.В. Агроекологічні проблеми сільських селітебних територій та шляхи їх розв'язання / Н.В. Палапа, Ю.П. Колесник // Агроекологічний журнал. - № 1, 2009. – С. 30–36.
2. Палапа Н.В. Агроекологічний стан основних компонентів селітебних агроекосистем / Н.В. Палапа, Ю.П. Колесник // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Вип. 2, 2008. – С. 131–137.
3. Методика оцінки агроекологічного стану селітебних територій з метою попередження негативних впливів антропогенних і природних чинників на умови проживання сільського населення / За ред. Н.А. Макаренко, Н.В. Палапи. – К., 2010. – 44 с.
4. Ісаєнко В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку агротуризму на селітебних територіях України / В.М. Ісаєнко, К.О. Бабікова // Агроекологічний журнал : Науково-теоретичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 101–103.
5. Бабікова К.О. Нормативні засади агротуристичної діяльності в контексті збалансованого розвитку / К.О. Бабікова, К.Д. Ніколаєв, В.М. Ісаєнко // Таврійський науковий вісник, випуск 82. – Херсон. – 2012. – С. – 149 – 155.
6. Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 № 1862 – IV.
7. ДСТУ ISO 11272-2001 Якість ґрунту. Визначання щільності складення на суху масу.
8. Рідей Н.М. Екологічна оцінка агробіоценозів: теорія, методика, практика / Н.М. Рідей, В.П. Строкаль, Ю.В. Рибалко. – Херсон: «Олді – плюс», 2011. – 568 с.
9. Патица В.П. Агроекологічний моніторинг та паспортизація сільськогосподарських земель / В.П. Патица, О.Г. Тараріко. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 296 с.
10. ДСТУ 4289: 2004 Методи визначення органічної речовини.

11. Козлов М.В. Агрохімічне забезпечення високопродуктивних технологій вирощування зернових культур / М.В. Козлов, А.А. Плішко. – К.: Урожай, 1991. – 232 с.
12. ДСТУ 4362:2004 Якість ґрунту. Показники родючості ґрунтів.
13. Лісовал А.П. Агрохімія / А.П. Лісовал, У.М. Давиденко, Б.М. Мойсеєнко. – К. : Вища школа. – 1981. – 312 с.
14. Керівний нормативний документ «Суцільний ґрунтово-агрохімічний моніторинг сільськогосподарських угідь України». Методика. Чинний з 1994.07.07. – К., 1994. – 162 с.
15. ГОСТ 2874-82 Вода питьевая. Гигиенические требования и контроль за качеством.
16. ГОСТ 3351-74 Вода питьевая. Методы определения вкуса, запаха, цветности и мутности.
17. ГОСТ 18826-73 Вода питьевая. Методы определения содержания нитратов.
18. ГОСТ 18963-73 Вода питьевая. Методы санитарно-бактериологического анализа.
19. ГОСТ 2874-82 Вода питьевая. Гигиенические требования и контроль за качеством.
20. ГОСТ 26929-94 Сырье и продукты пищевые. Подготовка проб. Минерализация для определения содержания токсичных элементов.
21. Методические указания по определению нитратов и нитритов в продукции растениеводства № 5048-89.
22. Державні санітарні правила і норми «Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання», затверджених МОЗ України 23.12.1996 р. за № 383.
23. Ніколаєв К.Д. Паспортизація туристичних об'єктів у межах сільських населених пунктів / К.Д. Ніколаєв, К.О. Бабікова, В.М. Ісаєнко // «Зелена економіка»: перспективи впровадження в Україні: матеріали

- Міжнародної конференції. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2012. – Т. 2. – С. 121–123.
24. Ніколаєв К.Д. Екологічна паспортизація туристичних об'єктів як складова природоресурсного права / К.Д. Ніколаєв, К.О. Бабікова, В.М. Ісаєнко // Modern trends in scientific thought development: materials digest of the 2nd International Scientific Conference (January 31 – February 14, 2011, Kiev, London). Juridical sciences, open section / All-Ukrainian Academic Union of specialists for professional assessment of scientific research and pedagogical activity. – Odessa: InPress, 2011. – Р. 34–36.
25. Гончарук В. Національна екологічна безпека та екологічна паспортизація водних об'єктів / В. Гончарук, Г. Білявський, М. Ковальов, Г. Рубців // Вісник Національної академії наук, №5, 2009. – С. 22–29.
26. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа / С.Ю. Попович. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
27. Формування регіональних схем екомережі: методичні рекомендації / за ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 71 с.
28. Рекомендації щодо проведення експертної оцінки (етичної експертизи) тем та методик науково-дослідних робіт, які здійснюються в межах територій природних та біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків / О.О. Нікольський, В.Є. Борейко, В.М. Грищенко, Т.В. Медина, Л.В. Пархісенко, Г.В. Парчук, А.В. Подобайло, В.А. Сесін. – К.: Київський еколого-культурний центр. – 2003. – 12 с.
29. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 № 1264-ХІІ.
30. Закон України "Про туризм" від 15.09.1995 № 324 із внесеними змінами від 18.11.2003 № 1282-ІV.
31. Закон України "Про особисте селянське господарство" від 15.05.2003 № 742-ІV.

32. Закон України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" від 01.06.2000 № 1775.
33. Постанова Кабінету Міністрів "Про порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)" від 15.03.2006 № 297.
34. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року" від 19.09.2007 № 1158.
35. ДСТУ 4268:2003 Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги.
36. ДСТУ 4269:2003 Послуги туристичні. Класифікація готелів.
37. Наказ Мінагрополітики «Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року» №280 від 20.08.2003.

ДОДАТОК 1

Вимоги щодо надання знаку «Українська гостинна садиба»

№	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
		Б	1	2	3
I	Садиба, благоустрій території				
II	Приміщення загального користування (громадські приміщення)				
III	Загальне технічне обладнання				
IV	Вимоги до житлового фонду				
V	Технічна оснащеність кімнат				
VI	Оснащеність кімнат меблями та інвентарем				
VII	Санітарне обладнання				
VIII	Приміщення для надання послуг харчування і додаткові приміщення для надання послуг				
IX	Послуги				
X	Вимоги до персоналу та його підготовленості				
XI	Вимоги до охорони навколишнього середовища				
№	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
I	Садиба, благоустрій території	Б	1	2	3
1	Наявність світлової вивіски	-	-	+	+
2	Наявність знаку «Українська гостинна садиба»	+	+	+	+
3	Наявність окремого входу для гостей	-	-	+	+
4	Декоративне і (або) огорожувальне озеленення території	-	+	+	+
5	Місце для паркування автомобіля на території садиби	-	+	+	+
6	Наявність гаражу для паркування	-	-	-	+
7	Обладнане місце для відпочинку поза межами будинку (альтанка, колиба, зона відпочинку під тентом тощо) зі столом та місцями для сидіння	-	+	+	+
8	Спеціально обладнане місце для приготування страв на відкритому вогні	+	+	+	+
9	Дитячий ігровий майданчик	-	-	+	+
10	Баня/сауна	-	-	+	+
11	Басейн	-	-	-	+
	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
II	Приміщення загального користування	Б	1	2	3
1	Обладнання та меблі відповідають функціональному призначенню приміщення	+	+	+	+
2	Вітальня, що виконує функцію рецепції та зони відпочинку, має мінімальну площу 10 м ²	-	+	+	
3	Вітальня, що виконує функцію рецепції, має мінімальну площу 10 м ²	-	-	-	+
4	Вітальня оснащена меблями (крісла, дивани, стільці, столи, журнальні столики)	-	+	+	+
5	Оздоблення підлоги та стін зі штучних та натуральних матеріалів	+	+	+	-

6	Оздоблення підлоги та стін з натуральних матеріалів	-	-	-	+
7	Декоративне озеленення	+	+	+	+
8	Декоративне оформлення інтер'єру приміщення картинами, виробами декоративно-ужиткового мистецтва тощо	-	-	+	+
9	Живі квіти та декоративні рослини	+	+	+	+
10	Штучне освітлення не менше ніж 10 Вт/м ²	+	+	+	-
11	Штучне освітлення не менше ніж 15 Вт/м ² Освітлювальні прилади гармонують із загальним стилем приміщення	-	-	-	+
12	Наявність килимів або килимового покриття у зоні відпочинку та у коридорах	-	-	+	+
13	Інформація для туристів (інформаційно-рекламна, природоохоронна, етнографічно-культурна)	-	+	+	+
14	Наявність окремої загальної кімнати відпочинку на кожному поверсі	-	-	-	+
15	Можливість переглядання телепередач у загальній кімнаті відпочинку	-	+	+	+
16	Доступ до Інтернету	-	-	+	+
17	Можливість користуватися холодильником	+	+	+	-
	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
III	Загальне технічне обладнання	Б	1	2	3
1	Наявність аварійного освітлення (ліхтарі, акумулятори)	+	+	+	+
2	Резервуар для запасу води щонайменше на 1 добу	+	+	+	+
3	Забезпечення підігріву води мінімум 2 години вранці та ввечері	+	+	+	-
4	Постійне цілодобове гаряче та холодне водопостачання	-	-	-	+
5	Кондиціонування приміщень спільного використання, або використання інших систем чи обладнання з можливістю забезпечення заміни повітря та дотримання температурного режиму від 18 до 22 °С і вологості від 45% до 60%	-	-	+	+
6	Кондиціонування житлових приміщень або використання інших систем чи обладнання з можливістю забезпечення заміни повітря та дотримання температурного режиму від 18 до 22 °С і вологості від 45% до 60%	-	+	+	+
7	Природна вентиляція санітарних вузлів	+	+	-	-
8	Природна та примусова вентиляція санітарних вузлів	-	-	+	+
9	Опалювання приміщень окремими приладами або центральне опалення	+	+	+	+
10	Доступний телефонний зв'язок для екстрених дзвінків	+	+	+	+
11	Телефон у будинку, доступний для туристів	-	-	+	+
12	Телефон у кожному номері	-	-	-	+

ВИМОГА		КАТЕГОРІЯ			
IV	Вимоги до житлового фонду	Б	1	2	3
1	Місць в одно -, двомісних кімнатах не менше ніж	30%	60%	80%	100%
2	Мінімальна житлова площа однокімнатної одномісної спальні (без площі балкона, лоджії, санвузла та коридору) м ²	6	8	9	10
3	Мінімальна житлова площа однокімнатної двомісної спальні (без площі балкона, лоджії, санвузла та коридору) м ²	8	10	12	14
4	Мінімальна житлова площа однокімнатної тримісної спальні (без площі балкона, лоджії, санвузла та коридору) м ²	10	14	16	-
5	Мінімальна житлова площа однокімнатної чотиримісної спальні (без площі балкона, лоджії, санвузла та коридору) м ²	12	16	18	-
6	Для кімнат, у яких кількість ліжок більше чотирьох, до площі чотиримісної спальні додається на кожне наступне ліжко мінімум 5 м ² (якщо ліжка двоярусні – 9,5 м ²)	+	+	+	-
7	Допускається відхилення не більше, ніж на 10% житлової площі кімнати за умови збільшеної площі інших частин кімнати (лоджія, коридор) і (або) підвищеної функціональності меблів	-	+	+	+
8	Мінімальна висота кімнати (см)	210	210	220	240
9	Мінімальна площа вільної підлоги з розрахунку на одного проживаючого (м ²)	2,5	2,5	2,75	3,00
ВИМОГА		КАТЕГОРІЯ			
V	Технічна оснащеність кімнат	Б	1	2	3
1	Замок з внутрішнім запобіжником	-	-	+	+
2	Загальне освітлення кімнати	+	+	+	+
3	Світильник (бра, торшер) біля кожного ліжка	-	+	+	+
4	Настільна лампа	-	-	+	+
5	Електричні розетки із зазначенням напруги. У кожній кімнаті у кількості не менше	1	1	2	3
6	Радіоприймач у кімнаті	-	-	+	+
7	Кольоровий телевізор у кімнаті	-	-	-	+
8	Забезпеченість сателітною антеною	-	-	-	+
9	Холодильник у кімнаті	-	-	-	+
ВИМОГА		КАТЕГОРІЯ			
VI	Оснащеність кімнат меблями та інвентарем	Б	1	2	3
1	Мінімальні розміри односпального ліжка (см)	-	90x190	90x190	90x190
2	Мінімальні розміри двоспального ліжка (см)	-	140x190	140x190	140x190
3	Можливість забезпечення дитячим або розкладним додатковим ліжком	-	+	+	+

	на прохання (крісло-диван тощо)				
4	Допускається, у порядку винятку, оснащення номерів двоюрисними ліжками, якщо висота кімнати становить мінімум 260 см, або відстань від ліжка другого ярусу до стелі становить не менше ніж 80 см)	-	+	+	-
5	Комплект постільних речей і білизни: дві подушки, суцільний матрац з наматрацником, ковдра, додаткова ковдра, покривало на ліжко, підковдра, простирadlo, наволочки	+	+	+	+
6	Килимок біля кожного ліжка за відсутності килима або килимового покриття підлоги	-	+	+	+
7	Тумбочка біля кожного спального місця	-	+	+	+
8	Вішалка для верхнього одягу та головних уборів	+	+	+	+
9	Шафа для одягу з полічками і плічками	-	не менше 2-х штук на місце	не менше 3-х штук на місце	не менше 4-ти штук на місце
10	Стільці або інші меблі для сидіння (щонайменше)	1 на кімнату	2 на кімнату	2 на кімнату	
11	М'які крісла для відпочинку (щонайменше 2 в кімнату) або м'який диван	-	-	-	+
12	Стіл	+	+	+	+
13	Письмовий стіл зі стільцем	-	-	-	+
14	Вікна оснащені гардинами або жалюзі, що затемнюють приміщення та прозорими завісками	+	+	+	+
15	Дзеркало у кімнаті	+	+	+	+
16	Наявність щіток для одягу та взуття	+	+	+	+
17	Склянки або чашки з розрахунку 1 на одну особу	+	+	+	+
18	Набір посуду для чаю або кави	-	-	+	+
19	Інформаційно-довідкові матеріали у кімнаті	-	+	+	-
20	Інформаційно-довідкові матеріали у кімнаті (у тому числі і іноземними мовами)	-	-	-	+
21	Протипожежна інструкція та інструкція щодо дій в екстремальних умовах	+	+	+	+
	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
VII	Санітарне обладнання	Б	1	2	3

1	Кількість кімнат із повним санвузлом (умивальник, унітаз, ванна або душ)	-	-	25%	80%	
2	Мінімальна площа санвузла з ванною (м ²)	-	3,8	4,2	4,5	
3	Мінімальна площа санвузла з душовою кабіною (м ²)	-	3,3	3,8	4,0	
4	Інвентар та предмети санітарно-гігієнічного оснащення санвузлів в кімнаті (мінімальний перелік для усіх категорій)	-	+	-	-	
	1. дзеркало над умивальником	-	1	1	2	
	2. дзеркало над умивальником з бічним або верхнім освітленням;	-	+	+	+	
	3. електрична розетка з маркуванням напруги біля дзеркала на відстані кабелю фену чи електробритви;	-	+	+	+	
	4. поличка для туалетних речей;	-	1	2	2	
	5. завіски для ванни чи душу;	-	2	2	3	
	6. килимок на підлозі;	-				
	7. тримач для рушників, гачки для одягу;	-	1	1	1	
	8. склянка;	-	+	1	1	
	9. рушники на кожного гостя не менше ніж	-	+	+	+	
	10. банний рушник;	-	+	+	+	
	11. туалетне мило на кожного проживаючого (замінюють в міру використання);	-	+	+	+	
	12. туалетний папір;	-	+	+	+	
	13. тримач для туалетного паперу;	-	+	+	+	
	14. щітка для унітаза (у футлярі);	-	+	+	+	
	15. кошик для сміття з вогнетривкого матеріалу;	-	+	+	+	
	16. кришка до унітазу	-	+	+	+	
5	Повний санітарний вузол загального користування у будинку або поруч з ним (не більше ніж на 10 осіб, включаючи членів сім'ї)	-	+	+	+	
6	Санітарний блок типу «вигрібна яма»	+	-	-	-	
7	Душ поза будинком	+	-	-	-	
6	Мінімальні вимоги до обладнання санітарних об'єктів загального користування	+	+	+	+	
		ВИМОГА		КАТЕГОРІЯ		
VIII	Приміщення для надання послуг харчування згідно з ГОСТ 30523 та додаткові приміщення для надання послуг	Б	1	2	3	
1	Кухня для самостійного готування їжі, обладнана холодильником, газовою (електричною) плитою, або пічкою, придатною для готування їжі	+	+	+	-	
2	Відповідно обладнана їдальня (спільна з кухнею, загальною кімнатою)	-	+	+	-	
3	Відповідно обладнана їдальня (окрема від інших приміщень)	-	-	-	+	
4	Кімната побутового обслуговування	-	-	-	+	

5	Камера схову	-	-	+	+
	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
IX	Послуги	Б	1	2	3
1	Цілодобовий прийом	+	+	+	+
2	Прибирання кімнати щоденно або за бажанням гостя	+	+	+	+
3	Прибирання санвузла щоденно	+	+	+	+
4	Заправління ліжок щоденно або за бажанням гостя	-	-	-	+
5	Зміна постільної білизни один раз на 5 діб	+	+	-	-
6	Зміна постільної білизни один раз на 3 доби	-	-	+	-
7	Зміна постільної білизни щоденно або за бажанням гостя	-	-	-	+
8	Зміна рушників один раз на 3 доби	+	+	-	-
9	Зміна рушників один раз на 2 доби	-	-	+	-
10	Зміна рушників один раз на 1 добу або за бажанням гостя	-	-	-	+
11	Прання з поверненням білизни протягом 24 год.	-	-	-	+
12	Надання можливості для прання в окремому приміщенні, обладнаному пральною машиною та із забезпеченням мийними засобами	+	+	+	+
13	Прасування на першу вимогу	-	-	-	+
14	Надання праски, прасувальної дошки на першу вимогу	+	+	+	+
15	Зберігання багажу в окремому приміщенні (на прохання гостя)	-	+	+	+
16	Інформаційні послуги (туристична інформація, екскурсії, гіді-перекладачі тощо)	-	+	+	+
17	Прокат спортивного та відпочинкового інвентарю	-	-	+	+
18	Забезпечення засобами телефонного зв'язку в екстрених випадках	+	+	+	+
19	Надання першої долікарської допомоги, виклик швидкої допомоги, користування аптечкою першої допомоги	+	+	+	+
20	Послуги харчування. Надання сніданків	-	-	+	+
21	Харчування на замовлення.	+	+	+	+
	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
X	Вимоги до господарів, персоналу та його підготовленості	Б	1	2	3
1	Охайний зовнішній вигляд, дотримання власної гігієни	+	+	+	+
1	Кваліфікація: Господарі (власники) повинні пройти навчання та мати відповідний Сертифікат експертної комісії про засвоєння основних вимог щодо надання ними послуг у сфері сільського зеленого туризму. Персонал повинен бути підготовленим до виконання роботи та прийому	-	+	+	+

	туристів				
2	Посадові інструкції для найманих працівників, що фіксують функціональні обов'язки і встановлені правила роботи	-	+	+	+
3	Персонал повинен проходити періодичний медичний огляд	-	+	+	+
4	Персонал повинен бути здатний створювати атмосферу гостинності, у стосунках з гостями виявляти доброзичливість. Готовий швидко та ефективно виконати прохання гостей	+	+	+	+
5	Охайний зовнішній вигляд персоналу	+	+	+	+
6	Можливість спілкування з гостями однією іноземною мовою	-	-	+	+
	ВИМОГА	КАТЕГОРІЯ			
XI	Вимоги охорони довкілля	Б	1	2	3
1	Вимоги охорони навколишнього середовища щодо утримання присадибної території, технічного стану будівель та споруд, водопостачання та каналізації не нижчі вимог ДСТУ 4268	+	+	+	+
2	Сміття та відходи збираються тільки в спеціально обладнаних та позначених місцях з дотриманням чинних санітарних вимог та правил згідно з СанПин 42-128-4690	+	+	+	+
3	Тверді та рідкі побутові відходи складуються, тимчасово зберігаються, утилізуються та регулярно вивозяться згідно з вимогами СанПин 42-128-4690	+	+	+	+
4	Територія садиби не має ознак забруднення	+	+	+	+
5	Пропоновані альтернативні місця відпочинку, включаючи стежки пропонованих маршрутів, доглянуті та очищені від сміття	+	+	+	+

ДОДАТОК 2

Нормативи екологічної якості розміщення відпочиваючих у селі для надання знаку «Зелена садиба»

Знак «ЗЕЛЕНА САДИБА» надається агротуристичним садибам, які відповідають вимогам наведених нижче «НОРМАТИВІВ». Знак має три рівні якості, від першого (найнижчого) до третього (найвищого).

Для отримання знаку першого рівня садиба має відповідати всім вимогам, позначеним цифрою “1”. Для отримання сертифікату другого рівня садиба має відповідати всім вимогам, позначеним цифрою “1” та 80% вимог, позначених цифрою “2”. Для отримання сертифікату третього рівня садиба має відповідати всім вимогам, позначеним цифрою “1”, 80% вимог, позначених цифрою “2” та 80% вимог, позначених цифрою “3”.

Для проведення сертифікації до садиби виїжджатиме інспектор, який перевірить відповідність садиби зазначеним вимогам. Зібрана інспектором інформація буде надана Комісії, призначеній Спільною, яка винесе остаточне рішення про надання знаку «ЗЕЛЕНА САДИБА». Знак «ЗЕЛЕНА САДИБА» надаватиметься на термін 2 роки, що буде підтверджено відповідним сертифікатом.

1. ДОВКІЛЛЯ.

Довкілля садиби повинно бути екологічно чистим та привабливим. господарі повинні стежити за підтримкою та поліпшенням екологічного стану довкілля, сприяти збереженню ландшафтів та біорізноманіття.

1.1. Садиба розташована в мальовничому місці, поблизу є привабливі елементи ландшафту. .... “1”

1.2. Околиці садиби чисті і доглянуті, бур'яни виполоті, нема сміття ..... “1”

1.3. Довкілля садиби не має джерел забруднення (сміттєзвалищ, очисних споруд та ін.)..... “2”

1.4. Навколишні місця відпочинку доглянуті та очищені від сміття..... “2”

1.5. Садиба розташована на безпечній відстані від джерел екологічного ризику..... “3”

1.6. Поблизу садиби є природоохоронна територія ..... “3”

2. САДИБА.

Садиба не повинна бути джерелом забруднення; використання екологічно-агресивних речовин слід максимально обмежувати; оформлення території має носити ознаки підтримки сталого розвитку регіону та його екологічного стану.

2.1. Територія садиби доглянута та немає ознак забруднення..... “1”

2.2. Сміття та відходи збираються в спеціально облаштованому місці... “1”

2.3. Не застосовуються хімічні засоби захисту рослин..... “1”

2.4. Органічні відходи збираються в компостні ями або згодуються домашнім тваринам..... “2”

2.5. Не використовуються пластикові садові меблі..... “2”

2.6. Будівельні матеріали не вміщують азбесту..... “2”

2.7. Сміття вивозиться централізовано..... “2”

2.8. Будинок і садиба оформлені у традиційному для даного регіону стилі..... “2”

2.9. В оформленні садиби використовуються місцеві види рослин.... “2”

2.10. Покращені умови для видів місцевої фауни (годовниці, гніздів'я)..... “2”

2.11. Не застосовуються мінеральні добрива..... “3”

2.12. Сміття сортується і вивозиться централізовано..... “3”

2.13. При будівництві будинку та оформленні садиби використані лише екологічно чисті природні матеріали..... “3”

3. КІМНАТИ.

3.1. В оформленні кімнат використовуються елементи традиційного стилю, витвори народних ремесел та мистецтв..... “1”

3.2. Обладнання кімнат виготовлене з використанням натуральних матеріалів місцевого походження..... “1”

3.3. Куріння дозволене лише в спеціально визначених місцях..... “2”

3.4. В обладнанні кімнат не використовуються синтетичні матеріали..... “3”

4. ПРОДУКТИ.

Перевага надається екологічно чистим продуктам місцевого виробництва, приготованим за традиційними технологіями.

4.1. Джерело питної води перевірене відповідною лабораторією, довідка про це доступна для туристів..... “1”

4.2. Їжа готується з використанням свіжих сезонних фруктів та овочів.“..... 1”

4.3. Доступне вегетаріанське меню..... “1”

4.4. Туристам пропонуються продукти лише українського виробництва..... “2”

4.5. Не використовується одноразовий пластиковий посуд..... “2”

4.6. Не використовуються продукти в індивідуальній упаковці..... “2”

4.7. Туристам пропонуються продукти лише місцевого виробництва..... “3”

4.8. Туристам пропонуються сертифіковані продукти органічного землеробства..... “3”

5. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ.

Використання води з водогонів має бути якомога економнішим. Надається перевага природним джерелам.

5.1. При наявності водогону встановлені системи місцевої каналізації або обладнані асенізаційні колодязі. .... “1”

5.2. Забруднена вода не потрапляє у довкілля..... “1”

5.3. При наявності водогону крани та регулятори не течуть..... “1”

5.4. Асенізаційні колодязі ізольовані від ґрунтових вод..... “2”

- 5.5. Водогін обладнаний лічильником.....“2”
- 5.6. Кімнати для гостей обладнані окремим лічильником.....“3”
- 5.7. У садибі використовується лише вода з природних джерел.....“3”

6. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ТА ПАЛИВА

Переважна більшість палива та джерел електроенергії належить до невідновлюваних ресурсів, через це їх використання слід зводити до мінімуму.

- 6.1. У садибі встановлені лічильники для електроенергії та газу.....“1”
- 6.2. Електропобутові прилади (холодильники, електронагрівачі) вимикаються, коли немає туристів.....“1”
- 6.3. Ведеться розрахунок споживання електроенергії та палива туристами.....“2”
- 6.4. Електричні нагрівачі та прилади для сушіння рук не використовуються.....“2”
- 6.5. Опалення кімнат для туристів регулюється індивідуально.....“2”
- 6.6. Для освітлення використовуються тільки енергоефективні лампи.....“3”
- 6.7. Для опалення не використовується паливо з невідновлюваних ресурсів.....“3”
- 6.8. Використовуються альтернативні джерела електроенергії.....“3”

7. ОБМЕЖЕНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПОБУТОВИХ ХІМІЧНИХ ЗАСОБІВ.

Засоби побутової хімії як правило є синтетичними матеріалами, агресивними до природного середовища, їх виробництво також належить до найбільш екологічно шкідливих. Через це їх вживання слід обмежувати.

- 7.1. Використання побутових хімічних засобів зведене до мінімуму.....“1”
- 7.2. Миючі та дезинфікуючі засоби не містять хлору та бору.....“2”

- 7.3. Синтетичні миючі засоби не використовуються.....“2”
- 7.4. Засоби побутової хімії не використовуються.....“3”
- 7.5. Холодильники та аерозолі, що містять фреон не використовуються.....“3”

8. ТУРИСТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ.

Туристи повинні бути забезпечені екологічно-орієнтованою інформацією, що сприяє збереженню довкілля та сталому розвитку регіону.

- 8.1. Знак “Зелена садиба” демонструється туристам.....“1”
- 8.2. Програма “Зелена садиба” доступна туристам.....“1”
- 8.3. У садибі розміщені “Поради для гостей”, що стосуються екологічно-прийнятної поведінки.....“1”
- 8.4. Є інформація про місцеві природні, культурні та історичні цінності, охорону довкілля та біорізноманіття.....“2”
- 8.5. Туристам доступна карта місцевості.....“2”
- 8.6. Туристам доступна карта місцевості з позначеними природоохоронними об’єктами та територіями.....“3”
- 8.7. Спеціалізована екологічна преса передплачується або купується.....“3”
- 8.8. Власники садиби мають добрі знання місцевих традицій, добре поінформовані щодо місцевих природоохоронних територій, стежок, пам’яток історії та культури. На вимогу вони можуть виконувати функції гідів.....“3”

9. ТРАНСПОРТ.

Надається перевага громадському та екологічно-чистим видам транспорту.

- 9.1. Туристам доступна інформація про маршрути та розклад громадського транспорту.....“1”
- 9.2. Туристи забезпечені транспортними послугами між садибою та найближчою зупинкою громадського транспорту.....“2”

- 9.3. Є можливість оренди екологічно-чистих транспортних засобів (велосипедів, коней).....“2”
- 9.4. Облаштовані місця стоянки для автотуристів.....2”
- 9.5. Пішим, вело- та кінним туристам пропонуються пільгові умови.....“2”
- 9.6. Господарі пропонують туристам оренду екологічно-чистих транспортних засобів.....“3”

10. РЕКОМЕНДОВАНА ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Рекомендована діяльність, яка найменше впливає на довкілля: піші, кінні та велосипедні прогулянки, плавання, сонячні ванни, веслування, віндсерфінг, гірські лижі, збирання грибів та ягід, риболовля, спостереження за птахами та тваринами.

- 10.1. Господарі надають туристам інформацію про можливість екологічно-сприятливих видів діяльності та відпочинку.....“1”
- 10.2. Господарі пропонують туристам оренду спорядження для екологічно-сприятливих видів діяльності та відпочинку.....“2”
- 10.3. Господарі активно сприяють розвитку екологічно-сприятливих видів діяльності та відпочинку у своїй місцевості.....“3”

11. ПІДТРИМКА НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ.

Підтримується збереження та розвиток традиційних для даної місцевості побуту, ремесел та мистецтв.

- 11.1. В оформленні будинку і садиби використані елементи традиційного стилю та декору. “1”
- 11.2. Будинок і садиба цілком оформлені в традиційному стилі.....“2”
- 11.3. Туристи мають можливість ознайомитись чи придбати вироби народних ремесел та мистецтв.....“2”
- 11.4. Розміщення та побут туристів організовано згідно зі старовинним укладом селянського життя.....“3”

11.5. Господарі володіють традиційними ремеслами чи мистецтвами і можуть запропонувати туристам свої вироби та продемонструвати традиційну технологію.....“3”

11.6. Туристам пропонуються тури та екскурсійні заходи, орієнтовані на підтримку та розвиток місцевих традицій, ремесел та мистецтв.....“3”

12. ДОСВІД РОБОТИ.

12.1. Більше двох років діяльності під знаком “ЗЕЛЕНА САДИБА”.....“2”

12.2. Більше чотирьох років діяльності під знаком “ЗЕЛЕНА САДИБА”.....“3”